

Вищий навчальний заклад «Український католицький університет»

Факультет суспільних наук

Кафедра державного управління

«Магістр»

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

Магістерська робота

на тему:

«Публічне регулювання та правові основи діяльності соціального підприємництва»

Виконав: студент VI курсу
напряму підготовки (спеціальності)
281 «Публічне управління та
адміністрування»

Студілко М.А.

Науковий керівник:
д.е.н., доц. Борщевський В.В.

Консультант:
к.е.н., доц. Корнецький А.О.

Львів – 2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 «ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА»	9
1.1. Соціальне підприємництво як інноваційний підхід до вирішення соціальних проблем	9
1.2. Огляд стану соціального підприємництва в Україні	18
1.3. Огляд Законодавства та інших нормативних актів, що регулюють соціальне підприємництво в Україні. Юридичні та податкові аспекти діяльності соціальних підприємств в Україні	26
Висновки до розділу 1	34
РОЗДІЛ 2 «ДОСЛІДЖЕННЯ ПОТРЕБ ЩОДО ПУБЛІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ»	36
2.1. Інституційний аналіз публічного регулювання правових основ діяльності соціальних підприємств	36
2.2. Проведення та аналіз дослідження серед експертів, що займаються розвитком та популяризацією соціального підприємництва	44
Висновки до розділу 2	57
РОЗДІЛ 3 «РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПІДТРИМКИ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА»	59
3.1. Система публічного регулювання соціальних підприємств	59
3.2. Пропозиції змін та доповнень до нормативно-правових актів, що регулюють діяльність соціального підприємництва в Україні та заходів щодо посилення стану соціального підприємництва.	64
Висновки до розділу 3	71
ВИСНОВКИ	73
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
ДОДАТКИ	89

Перелік умовних позначень, скорочень і термінів

ВРУ	Верховна Рада України
ГКУ	Господарський Кодекс України
ЗУ	Закон України
КМУ	Кабінет Міністрів України
ОГС	Організація Громадянського Суспільства
ОПФ	Організаційно-правова форма
ПКУ	Податковий Кодекс України
Ст.	Стаття
ЦКУ	Цивільний Кодекс України

АНОТАЦІЯ

Студілко Максим Анатолійович

Публічне регулювання та правові основи діяльності соціального підприємництва

У магістерській роботі розглянуто методичні, теоретичні та практичні засади державної політики щодо правових основ діяльності соціальних підприємств, а також стимулювання впровадження заходів із його підтримки. Були наведені історичні передумови та світовий досвід діяльності соціальних підприємств. Проведено аналіз чинного законодавства України, що прямо чи опосередковано впливає на діяльність соціальних підприємств. Опитано експертне середовище щодо першочергових потреб в напрямку розвитку соціального підприємництва. Розроблено рекомендації щодо покращення правових основ діяльності соціальних підприємств в Україні.

Ключові слова: соціальне підприємництво, регулювання, державна політика, комунікація, організації громадянського суспільства.

Maksym Studilko

Public regulation and legal bases of social entrepreneurship

The master's thesis considers methodological, theoretical and practical principles of state policy on the legal basis of social enterprises, as well as stimulating the implementation of measures to support it. The historical preconditions and world experience of social enterprises were given. Analysis of the current Ukrainian legislation which directly or indirectly affects the activities of social enterprises was conducted. The experts were interviewed on the priority needs for the development of social entrepreneurship. Recommendations for improving the legal framework for social enterprises in Ukraine have been developed.

Key words: social entrepreneurship, regulation, state policy, communication, civil society organizations.

ВСТУП

З останньої чверті XX сторіччя більшість розвинутих країн значно лібералізували власні ринки та перейшли в максимально чисту форму ринкової економіки. Як наслідок, це призвело до стрімкого економічного зростання, посилення впливу інновацій, інформаційний розвиток та глобалізацію планети. Попри високі економічні результати та значне підвищення кумулятивного добробуту людства, значно збільшились виклики, пов'язані зі зростанням економічної та соціальної нерівності, збільшенням екологічних проблем. Все це призводить до необхідності більшого державного втручання в діяльність вільного ринку задля запровадження ефективнішого регулювання з метою подолання ключових проблем. На хвилі зростаючої соціальної нерівності виникла хвиля приходу до влади політиків, що сформували власний рейтинг на базі популістичних ідеологій, що призводить до ще більшого втручання та перерозподілу доходів держави. В той же час підвищення рівня розвитку громадянського суспільства, популяризація ліберальних цінностей та прав людини, сприяли посиленню співпраці, ба більше – об'єднанню бізнесового та неприбуткового секторів, що сприяло виникненню такого інноваційного явища як соціальне підприємство.

За своєю суттю соціальне підприємництво є унікальною моделлю господарської діяльності, що ставить виклик класичним уявленням про підприємництво та його мету. Згідно класичним уявленням, головна мета діяльності підприємства – нарощення прибутку та збільшення капіталу підприємства або виплат своїм засновникам. Соціальна складова підприємництва в класичному ринковому розумінні припадає на державні, комунальні підприємства та громадський сектор, які первинно мали б забезпечувати соціальні та стратегічно – безпекові аспекти нормального функціонування держави, забезпечення ключових соціальних потреб населення. І це не дивно. Яким би не був економічний результат діяльності підприємства, що забезпечує функціонування комунального транспорту чи вивозу сміття – місто зобов'язане підтримувати його діяльність задля

недопущення колапсу в місті і нормального функціонування економіки. Інший погляд – соціальне підприємництво.

Актуальність теми. Ключовий виклик полягає в тому, що експертне середовище не має ще чіткого визначення згаданому поняттю. Навіть не маючи визначення, ми сміливо можемо стверджувати, що в світі працюють тисячі підприємств, які за певною сукупністю ознак можна назвати соціальними. В Україні, країні, де соціальне підприємництво ще лише розпочинає свій розвиток, до збірки «Каталог соціальних підприємств України 2016-2017pp», було занесено 150 діючих підприємств і це показує, що старт покладений. Попри все, більшість експертів сходяться думками в тому, що соціальне підприємство – це, в першу чергу, підприємство приватної форми власності, що має обов'язкові дві складові – працюючу прибуткову бізнес-модель та вимірювану соціальну цінність, яку воно створює для подолання існуючої або запобігання ймовірної соціальної проблеми.

Вирішення цієї проблеми є актуальним і знаходиться на порядку денному. Станом на травень 2020 року понад рік в Україні працює робоча група з розробки законодавства та державних механізмів сприяння розвитку соціального підприємництва в Україні, що налічує близько 40 експертів та експерток в сферах соціального підприємництва, традиційного підприємництва, неурядового сектору. Низка міжнародних організацій, як-то ОБСЄ та ПРООН, уряди Німеччини, Данії, Сполучених Штатів Америки підтримують розвиток цього поняття в Україні. Оплачують проведення досліджень та видання спеціалізованої літератури.

В Україні регулярно на базі урядових та законодавчих структур виникають ініціативи щодо унормування діяльності соціальних підприємств. Причини для цього є різні – як бажання отримати політичні дивіденди, так і пов'язані з тиском громадського сектору. Питання «узаконення» чи «легалізації» також викликає розділ думок експертів, адже, з однієї сторони – чітке визначення та узаконення дозволяє відкрити нові можливості для захисту та підтримки соціального підприємництва, з іншої – може встановити

небажані рамки (під які зможе підлаштуватись не кожен бізнес), а також створити корупційні ризики – як наслідок прийняття певних преференцій для соціального бізнесу в Україні. Зважаючи на це, можна отримати висновок, що в Україні з'явилося вікно політики, що дасть змогу провести певні ініціативи на законодавчому рівні.

Взаємодію сторін у становленні публічного регулювання та визначенні правових основ діяльності соціального підприємництва ми і будемо досліджувати.

Метою магістерської роботи є аналіз думок експертів та розробка рекомендацій щодо ефективної реалізації державної політики та формування правових основ діяльності стосовно соціального підприємництва.

Для досягнення викладеної мети були поставлені такі **завдання**:

- зібрати теоретичний матеріал про соціальне підприємництво та його інноваційну сутність;
- оглянути стан соціального підприємництва в Україні;
- дослідити законодавство України на предмет регулювання діяльності соціальних підприємств та особливостей оподаткування ;
- виконати інституційний аналіз середовища в якому здійснюється соціальне підприємництво в Україні;
- провести якісне дослідження з метою виявлення думки експертів щодо необхідний дій держави для покращення стану розвитку соціального підприємництва в Україні;
- проаналізувати результати якісного експертного дослідження та сформулювати судження для подальшого використання при формування рекомендацій;
- Розробити Модель публічного регулювання діяльності соціальних підприємств в Україні;
- сформулювати пропозиції змін та доповнень до нормативно-правових актів, що регулюють діяльність соціального підприємництва в Україні.

Об'єктом дослідження є система державного регулювання ведення господарської діяльності в Україні.

Предметом дослідження виступають правовідносини та нормативно-правові акти в системі державного регулювання господарської діяльності, що стосуються чи можуть стосуватись соціального підприємництва.

В роботі використовувалися такі наукові **методи дослідження**, як метод аналізу, порівняння, узагальнення, пояснення, класифікації. А також в межах цієї роботи проводилося якісне соціологічне дослідження шляхом опитування експертів, які самостійно заповнювали анкети.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається із титульного аркушу, змісту, анотації, вступу, основних розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. В першому розділі визначено основні засади публічного регулювання соціального підприємництва, розглянуте саме поняття соціального підприємництва, його розвиток в Україні та законодавче забезпечення його діяльності. В другому розділі було здійснено дослідження потреб щодо публічного регулювання діяльності соціальних підприємств, проведено інституційний аналіз середовища, описано загальні методичні засади дослідження та проаналізовано його результати. В третьому розділі, на основі інформації зібраної в першому розділі та досліджень описаних і проаналізованих в другому, подано запропоновані рекомендації щодо змін до системи державного регулювання господарської діяльності в Україні та низки заходів щодо підтримки діяльності соціальних підприємств.

Основний текст роботи, який включає вступ, три розділи роботи, висновки та список джерел викладений на 88 сторінках, містить 4 рисунки та 4 таблиці. Робота містить 7 додатків. Загальна кількість сторінок, на яких викладені додатки, 29 сторінок. Загальна кількість використаних джерел – 95 позицій. Загальна кількість сторінок 117

РОЗДІЛ 1

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1. Соціальне підприємництво як інноваційний підхід до вирішення соціальних проблем

З останньої чверті ХХ сторіччя більшість розвинутих країн значно лібералізували власні ринки та перейшли в максимально чисту форму ринкової економіки. Як наслідок, це призвело до стрімкого економічного зростання, посилення впливу інновацій, інформаційний розвиток та глобалізацію планети. Попри високі економічні результати та значне підвищення кумулятивного добробуту людства значно збільшилися виклики, пов'язані зі зростанням економічної та соціальної нерівності, збільшенням екологічних проблем. Все це призводить до необхідності більшого державного втручання в діяльність вільного ринку задля запровадження ефективнішого регулювання з метою подолання ключових проблем. На хвилі зростаючої соціальної нерівності виникла хвиля приходу до влади політиків, що сформували власний рейтинг на базі популістичних ідеологій, що призводить до ще більшого втручання та перерозподілу доходів держави. В той же час підвищення рівня розвитку громадянського суспільства, популяризація ліберальних цінностей та прав людини, сприяли посиленню співпраці, ба більше – об'єднанню бізнесового та неприбуткового секторів, що сприяло виникненню такого інноваційного явища як соціальне підприємство.

Ідея соціального підприємництва помітно відрізняється від основ підприємництва традиційного, проте між цими типами ділової активності є ряд спільних рис. Ще на початку ХІХ століття французький економіст-класик Жан Батист Сей характеризував підприємця як того, хто «переміщує економічні ресурси з області меншої продуктивності в область більшої продуктивності і доходу». Подібно до того, як традиційний підприємець (наприклад, Генрі Форд, Стівен Джобс) змінює продуктивність традиційних

економічних ресурсів, соціальний підприємець, як зазначав теоретик менеджменту Пітер Друкер, змінює продуктивність всього суспільства.

Соціальне підприємництво в сучасному суспільстві передбачає альтруїстичний підхід до ведення бізнесу, що концентрується на суспільній цінності. Дослідники відзначають, що соціальне підприємництво стимулює соціальні зміни, навіть якщо його організаційні форми є невеликими і нежиттєздатними з точки зору економічної доцільності. Деякі автори вважають, що різниця між «підприємництвом» і «соціальним підприємництвом» полягає, перш за все, в базисі своєї діяльності, безпосередньо в самій меті: на відміну від класичних підприємців, соціальні підприємці не прагнуть до вилучення максимального прибутку, а націлені на зміну несправедливих суспільних умов, створенні продуктів або послуг, що сприяють соціальним перетворенням.

Соціальні підприємці, як правило, мають справу безпосередньо з гострими соціальними проблемами, причому прагнуть розглядати їх в широкому контексті, на перетині різних сфер знань, теорій і дисциплін. За деякими оцінками, такий підхід дає краще розуміння причин суспільних проблем, дозволяє розробляти інноваційні рішення та мобілізувати наявні в розпорядженні ресурси в глобальному масштабі. Як приватні, так і державні агенції у всьому світі надають підтримку нужденним громадам і окремим особам в цілому на мільярди доларів на рік. Така підтримка може сприяти формуванню і широкому поширенню інноваційних ідей.

Соціальні підприємства можуть здійснювати свою діяльність, використовуючи різні ОПФ, на розсуд власників чи законодавства відповідної юрисдикції. Підприємства можуть існувати у прибуткових, традиційних ОПФ у вигляді фізичних осіб – підприємців, товариств з обмеженою відповідальністю, приватних підприємств. Так і в неприбуткових – на базі громадських об'єднань та благодійних фондів. Правовий статус соціальних підприємств значно відрізняється залежно від країн. Часом, підприємства працюють без жодного додаткового регулювання. З іншої сторони – низка

західних країн створюють унікальні окремі ОПФ, що створюються спеціально для забезпечення потреб соціальних підприємців.

Хоча соціальне підприємництво – явище досить молоде, проте передумови його утворення сягають історії. Перелік долучених до створення перших прообразів соціального підприємництва складається з різних людей. До таких можна віднести засновника ордену Францисканців св. Франциска Ассізького, чи засновника в першій половині ХІХ сторіччя кооперативного руху Роберта Оуена, чи Флоренс Найтінгелл – засновницю першого училища для медичних сестер у Великобританії, що розробила новітні підходи ведення сестринської справи та їх поширенню. Також можна додати і Вінобу Бхаве – засновника індійського руху «Земля в дар» та багатьох інших [40].

Не обов'язково це були найвидатніші підприємці чи науковці. Проте це були візійники. Як висловився про соціальних підприємців Білл Дрейтон, засновник фонду Ашока «Подумайте про відомих вам соціальних підприємців. Чи то Флоренс Найтінгелл (засновниця професії медичної сестри), Джимі Вейлз – засновник Вікіпедії чи Венді Коп – засновниця ініціативи «Навчай для Америки». Жоден з них не потребував знання астрофізики чи чогось схожого, щоб виокремити велику проблему та сформулювати рішення». Такий вислів навели Джил Кікал та Томас Лайонс в своєму збірнику Соціальне підприємництво: місія зробити світ ліпшим, в якому було проаналізовано сутність соціального підприємництва.

В ХІХ та ХХ сторіччі найбільш успішні соціальні реформатори сприяли поширенню інновацій, користь яких в соціально-культурній, освітній та медичній сферах була оцінена так високо, що вони були впроваджені в національних масштабах при підтримці держав [40].

Хоча термін «соціальне підприємництво» вперше з'явилося в англійській літературі в 60-70х роках ХХ сторіччя, проте популярності воно набуло в 80-х завдяки популяризації американським менеджером Біллом Дрейтоном. Ним у 1981р. було засновано організацію «Ашока», що стала першою в своєму роді, яка займалась цілеспрямованим пошуком, виявленням

та підтримкою соціальних підприємств по цілому світі. На сьогодні «Ашока» об'єднує понад 3500 підприємств у більш ніж 92 країнах світу [89].

Одним з перших соціальних підприємств в сучасному розумінні став Грамін-Банк (вільний переклад українською – Селянський банк) – фінансова установа, що видавала малі кредити сільському населенню Бангладеш, що не мали змоги отримати кредити в класичних банках. Отримані кошти допомагали розпочати малу фермерську діяльність. У 2006 році засновник банку, Муххамад Юнус отримав Нобелівську премію миру. На той час банк вже видав кредитів на суму понад 7 млрд. доларів США та мав понад 20 тис. відділень [87].

За своєю суттю соціальне підприємництво є унікальною моделлю господарської діяльності, що ставить виклик класичним уявленням про підприємництво та його мету. Згідно класичним уявленням, головна мета діяльності підприємства – нарощення прибутку та збільшення капіталу підприємства або виплат своїм засновникам. Соціальна складова підприємництва в класичному ринковому розумінні припадає на державні та комунальні підприємства, які первинно мали б забезпечувати соціальні та стратегічно – безпекові аспекти нормального функціонування держави, забезпечення ключових соціальних потреб населення. І це не дивно. Яким би не був економічний результат діяльності підприємства, що забезпечує функціонування комунального транспорту чи вивозу сміття – місто зобов'язане підтримувати його діяльність задля недопущення колапсу в місті і нормального функціонування економіки. Інший погляд – соціальне підприємництво.

Наразі, використовується три основних підходи для визначення поняття соціального підприємництва:

- В Європейському Союзі та багатьох країнах Європи соціальне підприємництво визначається як бізнес, що має соціальну місію. Соціальна місія при такому підході є головною та засадничою, яка і визначає приналежність підприємства до соціального. Економічна

складова, в свою чергу, є додатком до соціальної. Як особливість – відзначається поширення серед соціальних підприємств в Європі саме колективних форм власності та діяльності при певних громадах. Фактично, європейською моделлю соціального підприємництва є прибуткові підприємства та товариства з соціальною місією.

- В Сполучених Штатах Америки соціальне підприємництво виокремлюється саме як підприємницька діяльність неприбуткових організацій. Фінансовий результат такої діяльності спрямовується на здійснення місії та реалізацію статутних цілей цієї організації. Місія та, зокрема, цілі, якраз і відображають соціальну цінність та долають соціальну проблему для забезпечення потреб цільових аудиторій, заради чого така неприбуткова організація і засновувалась.
- Підхід, що переважно використовується приватними та міжнародними фондами, організаціями та іншими представниками громадського сектору. Такі організації відзначають соціальне підприємництво саме як підприємницьку діяльність, що здійснюється з метою становлення соціальних змін в суспільстві та обов'язково присутньою інноваційною складовою [61].

Вік соціального підприємництва досить молодий. За найоптимістичнішими підрахунками він складає не більше 30-ти років. Не зважаючи на це, соціальне підприємництво досягло значного поширення. Його вивчають на рівні з корпоративною соціальною відповідальністю, ангельською та венчурною філантропією, благодійною діяльністю. Це зумовлено збільшенням соціальних проблем та інтересом урядів відповідних країн до вирішення цих проблем силами соціальних підприємців.

Поєднання в понятті соціального підприємництва різних складових, зокрема прибуткової та соціальної, створює певні складнощі в його сприйнятті. Для унаочнення подібностей та відмінностей звернемося до таблиці (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Порівняльна характеристика соціального підприємства з іншими організаціями.

Критерії	Неприбуткові організації			Державні установи	Організації, що застосовують концепцію КСВ	Соціальне підприємство
	Громадські організації	Благодійні організації	Волонтерські організації			
1	2	3	4	5	6	7
Мета діяльності	Здійснення та захист прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів	Надання допомоги для сприяння законним інтересам бенефіціарів у сферах благодійної діяльності, а також розвиток і підтримка цих сфер у суспільних інтересах	Добровільне здійснення соціально спрямованої неприбуткової діяльності шляхом надання волонтерської допомоги	Створення умов для діяльності та розвитку приватних осіб і суб'єктів громадського і підприємницького секторів та забезпечення надання цим особам і суб'єктам спектру послуг, що з якоїсь причини не надаються поза публічним сектором	Довгострокове поліпшення іміджу і ділової репутації компанії шляхом реалізації заходів, які в сукупності забезпечують суспільну корисність її діяльності	Вирішення певних соціальних проблем суспільства та отримання прибутку

Продовження Таблиці 1.1

Джерело фінансування	Цільове державне фінансування (цільові гранти) Гранти від міжнародних фондів Благодійні внески організацій Пожертвування	Благодійні внески Пожертвування		Державний і місцевий бюджети Прибуток від власної діяльності Гранти	Нерозподілений прибуток Дивіденди	Прибуток від власної діяльності Кошти учасників СП Кредити банків Гранти Дотації державних органів Благодійні внески Кошти в рамках програм КСВ Мікрофінансування
Основний зміст діяльності	Цивільні ініціативи та рухи протесту, екологічний рух, підтримка розвитку громад і розширення можливостей освіти, проведення культурних заходів або організація дозвілля	Добровільна особиста та/або майнова допомога для досягнення визначених цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди	Надання волонтерської допомоги, здійснення догляду за хворими, інвалідами та ін.; надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок стихійного лиха,	Забезпечення законності, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, соціально-економічного розвитку відповідних територій Соціальний захист населення	Реалізується через ряд програм: розвитку персоналу, охорони здоров'я, екології, освіти та підтримки наукових досліджень, взаємодії з органами державної та місцевої влади	Виробництво товарів та/або надання послуг. Реалізація соціальних проектів

Закінчення Таблиці 1.1

Основні соціальні результати діяльності	Захист прав, надання допомоги	Реалізація різноманітних проектів, спрямованих на вирішення проблем суспільства	Допомога соціально незахищеним і соціально вразливим верствам населення Екологічні, культурні, спортивні заходи	Захист прав Надання допомоги соціально незахищеним і соціально вразливим верствам населення	Соціальний захист і турбота про працівників; участь у житті та розбудові громади; співпраця з іншими групами впливу у розв'язанні економічних, соціальних, та інших проблем	Товари і послуги Вирішення соціальних і екологічних проблем на місцевому чи регіональному рівні Допомога соціально незахищеним і соціально вразливим верствам населення
---	-------------------------------	---	--	--	---	---

За [73, с. 20-21]

Наведена таблиця унаочнює різницю соціальних підприємств від класичних підприємств, неприбуткових організацій та публічного сектору. Зокрема, ми можемо тут виокремити те, що соціальне підприємництво увібрало в себе позитивні ознаки багатьох інших типів організацій, що позитивно впливає на перспективи його розвитку.

Міжнародне становище соціального підприємництва відрізняється від країни до країни. Зокрема у Великій Британії соціальне підприємництво стало набувати популярності на початку XXI сторіччя. І вже у 2004 була утворена спеціальна ОПФ для підприємницької діяльності, що визначає бізнес як компанію суспільного інтересу. Сфера діяльності таких компаній є необмеженою, проте були вимоги до структури та розподілу доходів. Зокрема мінімум половина доходів мала бути сформована як результат від звичайної комерційної діяльності [56, с.144].

До країн, в яких соціальне розвинуто найбільше, відносять, власне, Велику Британію та Сполучені Штати Америки – перші країни, що на законодавчому рівні визначили поняття соціального підприємництва. Також до переліку країн, де соціальне підприємництво легалізоване та законодавчо визначене, варто віднести Польщу, Словаччину, Словенію, Литву, Італію, Іспанію та Бельгію [56, с.144].

Однією з країн-лідерів розвитку соціального підприємництва є Малайзія, так як там уряд надає значну підтримку соціальному підприємству. Підтримка є не лише в декларативному вигляді, а містить також конкретні фінансові та програмні інструменти. Зважаючи на посилення уваги міжнародних донорських та сервісних організацій на країни Африки, на цьому континенті також розпочався розвиток соціального підприємництва, існують багато місцевих ініціатив, що надходять від молоді, хоч на певному етапі і з'являється брак комунікації та співпраці між підприємцями [85]. Не зважаючи на початок активного розвитку соціального підприємництва в Африці та велику кількість соціальних проблем, все ж кількість фактично діючих соціальних підприємств є значно нижчою, ніж в Європі [92]. Це

підтверджує те, що лише наявності низки соціальних проблем для становлення соціального підприємництва в конкретній державі недостатньо. Важливим також є загальний стан економіки, соціальної згуртованості, цінностей, освітніх закладів, мереж підприємців та державної підтримки, що формують екосистему соціального підприємництва.

1.2. Огляд стану соціального підприємництва в Україні

Становлення соціального підприємництва в світі припало на час, коли Україна перебувала в складі СРСР. Проте прообраз українського соціального підприємництва розпочався ще в дореволюційну епоху з кооперативного руху та окремих соціально орієнтованих підприємств родинного бізнесу Терещенків, Ханенків, Симиренків, м. А. Шептицького та ін. В часи СРСР були утворені товариства глухих та товариства сліпих, що на базі власних потужностей мали виробництво, яке сприяло соціалізації людей з інвалідністю. Активніше соціальні підприємства (по суті діяльності, а не по назві) почали створюватися вже в незалежній Україні з 1991 р. і були більш орієнтовані на працевлаштування людей з інвалідністю. Дефініція «соціальне підприємство» стала популяризуватися в Україні з 2004 р., коли грантова програма USAN почала проводити навчання соціальному підприємництву і надавати гранти на розвиток таких ініціатив громадським організаціям. У 2010р. ініціативу підхопила Британська Рада в Україні, створивши Консорціум «Сприяння розвитку соціального підприємництва Україні», до якого увійшли Міжнародний фонд «Відродження», Фонд «Східна Європа», «PWC», «Ерсте Банк». У цьому напрямку «Ерсте Банк» запропонував надавати пільгові кредити для соціальних підприємців, а Консорціум ініціював підготовку тренерів із соціального підприємництва та створення ресурсних центрів розвитку соціального підприємництва в різних частинах України [58].

Більш унаочнено етапи розвитку соціального підприємництва в Україні приведено в таблиці (див. табл. 1.2)

Етапи розвитку соціального підприємництва в Україні

Назва етапу	Роки	Ознаки етапу
Зародження соціальної свідомості підприємців у	1800-1917	Виникнення перших підприємницьких ініціатив щодо вирішення соціальних проблем (Бродські, Терещенки, Шептицький та ін.)
Період державного капіталізму	1918-1986	Заборона підприємницької діяльності, монопольність держави на вирішення соціальних проблем. Започаткування Українського товариства глухих (з 1933) та Українського товариства сліпих (з 1933)
Легалізація підприємництва, пробудження соціального підприємництва	1987-2000	Запровадження терміну «соціальне підприємництво» для НДО (з 1999), прихід міжнародних донорів в Україну (Counterpart International, Inc., USAID тощо), реалізація окремих соціальних ініціатив вітчизняним бізнесом, ініціювання нормативно-правового регулювання соціального захисту вразливих категорій населення (Закон України №875-12 «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» з пільгами для людей з інвалідністю, які провадять підприємницьку діяльність)
Становлення соціального підприємництва	2001-2010	Запровадження тренінгів та реалізація проєктів створення соціальних підприємств («Мережа громадської дії в Україні» (UCAN) - підтримка 28 проєктів соціальних підприємств), створення Консорціуму «Сприяння розвитку соціального підприємництва в Україні», до якого за ініціативи Британської Ради в Україні увійшли Фонд «Східна Європа», Міжнародний фонд «Відродження», комерційний банк «Ерсте Банк» та міжнародна аудиторська компанія «PWC», відкриття трьох ресурсних центрів з розвитку соціального підприємництва (Київ, Донецьк та Львів) тощо

Розвиток соціального підприємництва	2010-дотепер	Систематичне проведення навчальних заходів із соціального підприємництва, започаткування Каталогу соціальних підприємств України, проведення Всеукраїнських Форумів соціальних підприємців, запровадження формальних та неформальних навчальних курсів із соціального підприємництва (перший - Львівська бізнес-школа Українського католицького університету), започаткування Школи соціальної роботи в Києво-Могилянській Академії, заснування порталу socialbusiness.in.ua , впровадження Програми соціального інвестування в рамках Western NIS Enterprise Fund (2015), здійснення вітчизняних досліджень із соціального підприємництва (перша ґрунтовна публікація - книга К.Смаглій «Зміни творить кожен із нас: соціальне підприємництво та стратегічна філантропія» (2014), активізація міжнародних донорів (Канада, Німеччина, ЄС), випуск посібників («Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін», «Що слід знати про соціальне підприємництво», «Соціальне підприємництво: Бізнес-модель. Реєстрація. Оподаткування», «Екосистема соціального підприємництва в Україні: виклики та можливості» та онлайн курсів із соціального підприємництва на базі платформ Prometheus та ВУМ.
-------------------------------------	--------------	---

За [57, с. 13-14]

В процесі свого становлення в Україні соціальне підприємництво стикається з низкою викликів.

Ключовий виклик полягає в тому, що експертне середовище не має ще чіткого визначення згаданому поняттю. Навіть не маючи визначення, ми сміливо можемо стверджувати, що в світі працюють тисячі підприємств, які за певною сукупністю ознак можна назвати соціальними. Що цікаво, навіть в Україні, країні, де соціальне підприємництво ще лише розпочинає свій розвиток, до збірки «Каталог соціальних підприємств України 2016-2017рр» , виданої видавничим домом Києво-Могилянської Академії, було занесено 150

діючих підприємств і це показує, що старт покладений [53]. Попри все, більшість експертів сходяться думками в тому, що соціальне підприємство – це, в першу чергу, підприємство приватної форми власності, що має обов’язкові дві складові – працюючу прибуткову бізнес-модель та вимірювану соціальну цінність, яку воно створює для подолання існуючої або запобігання ймовірної соціальної проблеми.

Вирішення цієї проблеми є актуальним і знаходиться на порядку денному. Тут можна зустріти мікс моделей зовнішньої та внутрішньої ініціалізації, адже існують дві групи, первинно такі, що не перетинаються. Експертна група об’єднала громадський сектор, який переймається розвитком соціального підприємництва. Владна ж, в свою чергу, об’єднала ініціативи парламентарів та урядовців. Станом на травень 2020 року понад рік в Україні працює робоча група з розробки законодавства та державних механізмів сприяння розвитку соціального підприємництва в Україні, що налічує близько 40 експертів та експерток в сферах соціального підприємництва, традиційного підприємництва, неурядового сектору. Низка міжнародних організацій, як-то Організація з безпеки та співробітництва в Європі та Програма розвитку ООН, уряди Німеччини, Данії, Сполучених Штатів Америки підтримують розвиток цього поняття в Україні. Оплачують проведення досліджень та видання спеціалізованої літератури.

В Україні регулярно на базі урядових та законодавчих структур виникають ініціативи щодо унормування діяльності соціальних підприємств. Причини для цього є різні – як бажання отримати політичні дивіденди, так і пов’язані з тиском громадського сектору. Питання «узаконення» чи «легалізації» також викликає розділ думок експертів, адже, з однієї сторони – чітке визначення та узаконення дозволяє відкрити нові можливості для захисту та підтримки соціального підприємництва, з іншої – може встановити небажані рамки (під які зможе підлаштуватись не кожен бізнес), а також створити корупційні ризики – як наслідок прийняття певних преференцій для соціального бізнесу в Україні. Зважаючи на це, можна отримати висновок, що

в Україні з'явилося вікно політики, що дасть змогу провести певні ініціативи на законодавчому рівні.

На сьогодні в Україні соціальне підприємництво активно підтримується міжнародними фондами і організаціями, зокрема, існує програма підтримки внутрішньо переміщених осіб від Програми Розвитку ООН, метою якої є створення робочих місць для внутрішньо переміщених осіб в Україні; допомоги вимушеним переселенцям і громадам від Міжнародної організації з міграції, метою якої є організація малих підприємств, самозайнятість та професійне навчання для цих категорій населення; розвитку сільської місцевості від Фонду «Монсанто», Міжнародного благодійного фонду «Добробут громад»; соціального інвестування «Western NIS Enterprise Fund», метою якої є підтримка соціальних підприємств через надання доступних кредитів, консультаційних послуг, налагодження соціального партнерства для вирішення соціальних проблем у громадах [61].

Створенню сотень соціальних підприємств в Україні сприяла низка факторів, що прямо чи опосередковано впливала на збільшення їх кількості. Вказані фактори наведені в таблиці (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Позитивні фактори впливу на соціальне підприємництво в Україні

№	Фактор	Вплив фактору
1	Економічне становище	За часи незалежності в Україні регулярно відбувались економічні потрясіння. Неспроможність держави забезпечити гідне фінансування на вирішення критичних соціальних проблем призводила до того, що населення більш активно шукало інноваційні способи подолання проблем в обхід урядових структур, зокрема використовуючи бізнес-підходи. Економічно, соціальне підприємництво використовує ресурсні «блакитні океани» за які наразі не ведеться жорсткої конкурентної боротьби, а саме людей з інвалідністю, пенсіонерів, ветеранів та інші вразливі категорії громадян, що раніше були виключені з економічного життя. Використовуються також промислові та споживацькі відходи, а також їх поєднання.

Продовження Таблиці 1.3

2	Підвищена лояльність споживача	Культура споживання в Українців змінюється. Новітні підходи вибору товару або послуги споживачем відійшли від виключно цінових до якісних та соціальних. В моду увійшла екологічність та патріотична підтримка місцевих виробників. Це стало ще одним з факторів розвитку соціальних підприємств в Україні.
3	Підтримка донорів	Міжнародні та українські донорські організації посилено підтримують розвиток соціальних підприємств, надаючи поворотну та безповоротну фінансову допомогу, кредити за пільговими кредитними ставками, комплекс освітніх та менторських послуг.
4	Людські ресурси	Військові дії, економічні та соціальні кризи спричинили появу виключених категорій населення, що мало або майже не представлені в економічному житті країни. Це нацменшини, пенсіонери, учасники бойових дій, люди з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, колишні ув'язнені, багатодітні сім'ї. Залучення таких категорій громадян, окрім загального економічного ефекту, матиме ще значний соціальний вплив.
5	Інфраструктурні надбання	За період СРСР в Україні було побудовано і зараз знаходяться в занедбаному стані значна кількість споруд та будівель. Закинуті цехи, розвалені непрацюючі заводи, адмінбудівлі. Всі вони, з однієї сторони, потребують значних капіталовкладень. З іншої – використання таких будівель може значно зекономити на будівництві їх з нуля, адже капітальні стіни знаходяться у хорошому стані. В українському та закордонному досвіді існують якісні приклади, коли такі будівлі проходили процес реновації та ще багато років слугували для підвищення економічного та соціального добробуту громад.

Завершення Таблиці 1.3

6	Законодавство	Відсутність в українському законодавчому полі чіткого визначення поняттю «соціальне підприємництво» з однієї сторони є викликом для галузі, з іншої – стала передумовою значної появи вже діючих соціальних підприємств. Сприяла цьому відсутність законодавчих обмежень, вільний вибір соціальними підприємцями ОПФ, бізнес-моделей та систем оподаткування. Фактично, в Україні зустрічаються приклади існуючих соціальних підприємств як на базі ОПФ соціального підприємця, так і на базі товариств, приватних підприємств та неприбуткових організацій громадянського суспільства.
7	Новітні тенденції	Багато великих підприємств зацікавлені в аутсорсингу, не бажаючи утримувати на балансі підприємств штати, розширені відділами підтримки, кур'єрської доставки, тестування, харчових та клінінгових послуг. Віддалено також залучають навіть дизайнерські та рекламно-маркетингові послуги, бухгалтерію, тощо. Надання таких послуг є одним з вікон можливостей для соціальних підприємств. Глобалізація планети значно спростила віддалений арбітраж робочої сили, що дозволяє, використовуючи різницю в оплаті, при наявній кваліфікації, працювати віддалено на західні ринки.

За [47, с. 13-17]

Ці та інші, менш значні фактори сприяли тому, що соціальне підприємництво в Україні отримало поштовх до розвитку. За даними результатів дослідження соціальних підприємств в Україні станом на 2017 рік є діючими 150 підприємств, розподіл їх заснування в розрізі років наведено на рис. 1.1, географічний розподіл соціальних підприємств наведено на рис. 1.2., соціальні підприємства в розрізі типів відображено на рис. 1.3 [63]

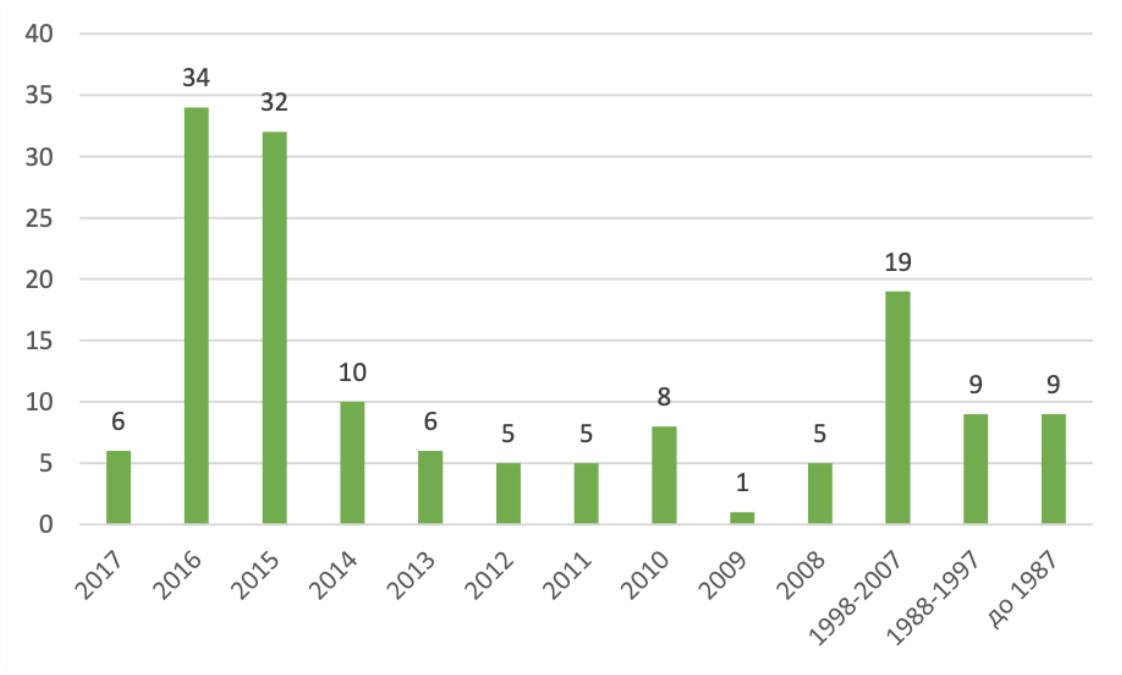

Рис. 1.1 Розподіл заснування соціальних підприємств в Україні.

Рис. 1.2 Географія діяльності соціальних підприємств в Україні.

Серед провідних соціальних підприємств в Україні варто зазначити такі як: соціальні ресторани Urban Space 100 та 500, благодійний магазин одягу «Ласка», заклад харчування «Veterano Pizza», соціальна пекарня «Горіховий

дім», виробництво «Емаус-Оселя» та пекарня «Good bread from good people» та ін. [47, с. 24-26]. Більший перелік з описом підприємств наведено в Додатку А.

Рис. 1.3 Типи соціальних підприємств в Україні.

Станом на 2020 рік ми можемо спостерігати певну фрагментарність в створені екосистеми соціального підприємництва в Україні. Громадські рухи, неурядовий сектор, приватні підприємці самоорганізуються та рухають соціальне підприємництво знизу догори. З іншої сторони, соціальні підприємці не мають сформованих сильних об'єднань за галузевим принципом, практично не використовують торгові марки соціальних підприємств. Відчувається освітній брак, а також обмежена спроможність користуватись різними ресурсами задля генерації фінансового результату. В той же час відсутні серйозні наукові дослідження соціального підприємництва в Україні, зокрема його вимірюваного впливу на соціальні проблеми.

1.3. Огляд Законодавства та інших нормативних актів, що регулюють соціальне підприємництво в Україні. Юридичні та податкові аспекти діяльності соціальних підприємств в Україні

В першому підрозділі нами вже було визначено сутність соціального підприємництва, як явище, що своєю суттю поєднує дві складові – соціальну,

та, власне, підприємницьку. Обидві ці частини є рівноважливими для повноцінної реалізації місії підприємством. Відповідно законодавство можна розділити на таке, що стосується саме господарських (підприємницьких) аспектів діяльності, та, власне, соціальних. Соціальне підприємництво в Україні, незважаючи на відсутність окремої ОПФ, має змогу діяти в межах чинного законодавства.

Так ст. 41 Конституції України визначає: «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності», а ст. 42 – «Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом» [1]. Ці дві статті основного Закону є основоположними для приватної власності та ринкової системи господарювання і гарантують право здійснювати підприємницьку діяльність, яка є критично важливою для розвитку ринку.

На розвиток та уточнення цих статей Конституції в Україні було прийнято низку Законів, частину з яких об'єднали в Кодекси, що прямо впливають на діяльність соціальних підприємств.

Господарський Кодекс України, доцільність якого часто критикується експертами, визначає в ст. 42 підприємництво як «самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.», в ст. 62 безпосередньо визначається поняття підприємства як «самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами» [3]. Таким чином, в наведених визначеннях ми бачимо такі поняття як «досягнення соціальних результатів» та «задоволення суспільних потреб», що є наріжним каменем у веденні господарської діяльності соціальними підприємствами.

Цивільний Кодекс України здійснює регулювання особистих майнових та немайнових відносин між суб'єктами господарської діяльності – фізичними та юридичними особами, державою та органами місцевого самоврядування та іншими особами приватного та публічного прав. Так важливою частиною регулювання є встановлення, права власності, правочинів, договірних процедур, спадкового права, немайнових прав. Наявність цього кодексу захищає підприємців, в т.ч. соціальних від ризиків, пов'язаних з неправомірним відчуженням прав, а також встановлює регулювання добровільних зобов'язань, визначених в угодах, що укладені між суб'єктами господарювання [6].

Податковий Кодекс України регулює в свою чергу відносини, що виникають у сфері справляння податків та зборів [5]. Він є одним з ключових документів, щодо якого здійснюється адвокаційна діяльність соціальними підприємцями. Саме податковим кодексом визначаються принципи нарахування бази оподаткування (фізичний, вартісний чи інший характерний вираз об'єкта оподаткування, до якого застосовується податкова ставка і який використовується для визначення розміру податкового зобов'язання), методи обрахунку податкового кредиту. ПКУ визначає, окрім загальної, також спрощені форми оподаткування та ведення обліку, що є критичними для малих підприємств. Важливою складовою ПКУ є визначення поняття неприбутковості. При чому важливим є не сам факт його включення до нормативно-правової бази, а саме його означення, що дає можливість здійснення соціального підприємництва на базі благодійних організацій, громадських об'єднань, творчих спілок, релігійних організацій та інших неприбуткових форм.

Вибір ОПФ діяльності соціальних підприємств відрізняється від вибору ОПФ традиційних підприємств. Майбутні соціальні підприємці для вибору оптимальної ОПФ мають визначитись з тим, з яких джерел буде формуватись капітал соціального підприємства, чи плануються додаткові внески, чи будуть надані внески у вигляді майна. Також важливо визначитись з майбутньою

долею соціального підприємства під час його припинення. Чи буде розподілятися майно між засновниками, чи навпаки – не підлягатиме розподілу і буде переданий організації відповідного типу, чи спрямований на реалізацію соціальної мети задля вирішення соціальної проблеми чи розвитку певної громади [47, с. 28-29].

Давши відповіді на зазначені питання, соціальний підприємець має змогу обрати, на базі прибуткових чи неприбуткових ОПФ буде здійснюватися подальша діяльність. Впродовж своєї діяльності соціальні підприємства в Україні використовували як прибуткові, так і неприбуткові форми діяльності. Каталог соціальних підприємств України визначає такі ОПФ соціальних підприємств в Україні, розподіл яких наведено в рис. 1.4 [63].

Рис. 1.4 Організаційно-правові форми діяльності соціальних підприємств в Україні

На рис. 1.4 ми спостерігаємо, що ведення діяльності соціальними підприємствами здійснюється як в традиційних прибуткових, так і в неприбуткових формах власності приблизно в рівному співвідношенні. До прибуткових форм відносять ФОП, приватне підприємство, товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерні товариства. До неприбуткових же - благодійні організації, громадські об'єднання (що в свою чергу розподіляються на громадські організації та громадські спілки) [10]. Ці ОПФ

є ідентичними з точки зору ведення господарської діяльності та відрізняються виключно способом заснування та особливостями врядування), релігійні організації, органи самоорганізації населення, творчі спілки та ін.

Щодо прибуткових ОПФ, то ПКУ визначає для них або загальну, або спрощену (що в свою чергу розподіляється на 4 групи) системи оподаткування [5]. Ці системи є звичними та традиційно зрозумілими. Так, за даними Державної служби статистики, кількість прибуткових підприємств станом на 2018 рік становила 1839672, з яких 355956 склали юридичні особи, а 1483716 – фізичні особи-підприємці [79].

Щодо неприбуткових, то ситуація цікавіша, хоча станом на 2020 рік – є досить однозначною.

Благодійні організації здійснюють свою діяльність в межах ЗУ «Про благодійну діяльність та благодійні організації в Україні». Ст. 16 Закону вказує на те, що «благодійні організації можуть здійснювати господарську діяльність, метою якої не є отримання прибутку та яка сприяє досягненню статутних цілей» [7]. Ця діяльність відповідає ст. 52 ГКУ, яка визначає поняття некомерційної господарської діяльності. Аналогічно на можливість провадження такої діяльності вказує і ст. 131 ГКУ «благодійна організація має право здійснювати неприбуткову господарську діяльність, спрямовану на виконання її цілей та завдань, визначених установчими документами». [3] Це підтверджується також ст. 86 ЦКУ: «Непідприємницькі товариства (кооперативи, крім виробничих, об'єднання громадян тощо) та установи можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню» [6].

Громадські об'єднання здійснюють свою діяльність в межах ЗУ «Про громадські об'єднання». Ст. 21 цього Закону визначає, що громадські об'єднання мають право «здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні

особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню. Відомості про здійснення підприємницької діяльності громадським об'єднанням включаються до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань». Окрім того, ст.24 цього Закону визначає, що Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи для виконання своєї статутної мети (цілей) має право володіти, користуватися і розпоряджатися коштами та іншим майном, яке відповідно до закону передане такому громадському об'єднанню його членами (учасниками) або державою, набуте як членські внески, пожертвуване громадянами, підприємствами, установами та організаціями, набуте в результаті підприємницької діяльності такого об'єднання, підприємницької діяльності створених ним юридичних осіб (товариств, підприємств), а також майном, придбаним за рахунок власних коштів, тимчасово наданим у користування (крім розпорядження) чи на інших підставах, не заборонених законом [10]. Аналогічне право уточнюють як і у випадку з благодійними організаціями ст. 52 ГКУ та ст. 86 ЦКУ.

Важливо звернути увагу на те, що отримання ознаки неприбутковості не є автоматичним, водночас із заснуванням процесом. Благодійні організації, громадські об'єднання та значний перелік решти неприбуткових організацій приватного права мають змогу здійснювати господарську діяльність за умови відповідності їх статутів чи інших установчих документів вимогам профільних спеціальних Законів та наявності всіх необхідних обов'язкових положень. Проте отримати ознаку неприбутковості, та, фактично, можливість не сплачувати податок на прибуток зможуть лише ті організації, які виконують вимоги п.133.4 ст. 133 ПКУ. А саме внесуть до своїх установчих документів норми про те, що забороняється розподіл отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників в розумінні ЦКУ [6]), членів такої організації, працівників (крім заробітної плати та інших обов'язкових платежів, що випливають з правових основ трудової діяльності), членів органів управління та інших пов'язаних з нею осіб. А також внесуть норми,

що передбачають передачу активів одній або декільком неприбутковим організаціям відповідного типу або зарахування до доходу бюджету в разі припинення, ліквідації, злиття, поділу, перетворення [5; 39; 42; 55]. Додаткове роз'яснення було надано Міністерством Фінансів України, яке своїм листом підтвердило можливість здійснювати підприємницьку діяльність громадськими об'єднаннями зі збереженням статусу неприбутковості, див. Додаток Б.

Також організації необхідно отримати в органах Державної фіскальної служби ознаку неприбутковості, порядок отримання якої визначено Постановою КМУ від 13.07.2016 року №440 «Про затвердження Порядку ведення Реєстру неприбуткових установ та організацій, включення неприбуткових підприємств, установ та організацій до Реєстру та виключення з Реєстру» [33].

Важливо, що ПКУ передбачає використання доходів неприбуткових організацій виключно для забезпечення утримання цієї неприбуткової організації та реалізації визначеної мети, завдань та цілей, що обов'язково мають бути визначені в установчих документах.

Фактично, зважаючи на вимоги щодо відповідності установчих документів неприбуткових організацій законодавству, фіскальні органи України знімають контроль над джерелами доходів неприбуткових організацій, залишаючи лише контроль за видатками, порушення правил якого веде до втрати статусу неприбутковості та ретроспективного збільшення бази оподаткування, що може виявитись критичною для соціального підприємства.

Таке законодавче регулювання створює широкі можливості для неприбуткових організацій. Так при ОСББ та органах самоорганізації населення можуть утворюватися бригади, що надаватимуть побутові послуги, релігійні організації мають змогу реалізовувати обрядові товари та послуги, дачні кооперативи зможуть організовувати продаж товарів та надання відповідних послуг. Що позитивно впливатиме ними на досягнення своїх соціальних цілей.

Також, для підприємств, заснованих організаціями людей з інвалідністю, існує змога отримати пільги. Вказані пільги гарантуються ст.14 ЗУ «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [23]. Цією ж статтею Закону передбачена можливість отримання пільг виключно підприємствам, які отримали дозвіл від фіскальної служби України, що передбачено Порядком надання дозволу на право користування пільгами з оподаткування для підприємств та організацій громадських організацій осіб з інвалідністю. В межах цього порядку на пільгу мають право підприємства, в яких кількість працівників з інвалідністю є не менше 50% середньооблікової чисельності штатних працівників. Фонд зарплати праці для людей з інвалідністю складає не менше 25% суми загальних витрат на оплату плаці. Розмір середньомісячної заробітної плати має бути не нижче мінімального розміру заробітної плати. Сума витрат підприємства, віднесена на переробку сировини, комплектуючих, інших товарів, що використовуються при виготовленні товарів складає не менше 8% ціни їх постачання. Підприємство має виконувати рішення Мінсоцполітики, Київської та обласних державних адміністрацій.

Народним депутатом України О.Б. Фельдманом двічі, у VII та VIII скликаннях вносився на розгляд Верховної Ради України проект ЗУ «Про соціальні підприємництва» [37]. Проте вони не отримали підтримку профільних комітетів та були відхилені у зв'язку з набуттям повноважень Верховною Радою України наступного скликання. Вказані законопроекти передбачали складні бюрократичні процедури та критикувались експертною спільнотою.

На рівні місцевого самоврядування розпочався процес підтримки соціальних підприємств. Так, рішенням сесії Вінницької міської ради, від 22.05.2020 року №2230 затверджено програму розвитку соціального підприємництва Вінницької міської ОТГ на 2020–2022рр., що стала першою в Україні.

Перелік іншого законодавства, що здійснює вплив на функціонування соціального підприємництва в Україні наведено в Додатку В

Висновки до розділу 1

Соціальне підприємництво – нове та складне явище, що інтегрується в світову та українську економіку. Саме по собі воно є інноваційним та допомагає бізнесу окрім прибутку досягнути значного соціального ефекту, вирішити ту чи іншу соціальну проблему. Зараз соціальні підприємства в Україні не мають чіткого означення та керуються виключно ентузіастами без жодного додаткового стимулу. Держава має бути зацікавлена в розвитку такого типу підприємництва, адже успішні кейси знімуть часткове навантаження на державний апарат. Для успішної підтримки розвитку соціального підприємництва в Україні необхідно провести певне унормування його діяльності, окреслити визначення та ознаки. Цей процес є тривалим в часі та потребує залучення великої кількості експертів та полісі-мейкерів.

Міжнародний досвід розвитку соціального підприємництва різниться від країни до країни. Низка західних країн створюють унікальні окремі ОПФ, що створюються спеціально для забезпечення потреб соціальних підприємців. Як результат, соціальне підприємництво в таких країнах отримує додаткові інструменти для розвитку, з іншої сторони змінюючи себе для точної відповідності законодавчої рамки.

В Україні існують незалежні групи дослідників, науковців, експертів, службовців та політиків, які займаються системним дослідженням та вболівають за розвиток соціального підприємництва в Україні. Попри це, існує проблема в налагодженні якісної комунікації між ними, що призводить до відсутності консенсусних та компромісних рішень на шляху до унормування діяльності соціальних підприємств.

В межах чинного законодавства соціальні підприємці здійснюють свою діяльність як у прибуткових, традиційних ОПФ у вигляді фізичних осіб – підприємців, товариств з обмеженою відповідальністю, приватних

підприємств. Так і в неприбуткових – на базі громадських об'єднань та благодійних фондів. Останнє стало можливим завдяки змінам до ПКУ в частині реформи статусу неприбутковості, а також оподаткуванню неприбуткових організацій, в межах якого, фактично, знімається контроль за джерелами надходжень коштів до неприбуткових організацій, а залишається виключно контроль за напрямками витрачання. Відсутність чіткого визначення поняття соціального підприємництва та його місця в українському законодавстві зменшує можливості держави щодо його підтримки. З іншої сторони, відсутність додаткових рамок призвела до росту кількості підприємств, що ідентифікують себе соціальними. В той же час, для підприємств, заснованих організаціями людьми з інвалідністю, існує змога отримати пільги. Проте процес отримання таких пільг є складним, непрозорим та потребує модернізації.

На рівні місцевого самоврядування розпочався процес підтримки соціальних підприємств. Так, від 22.05.2020 року в Вінницькій об'єднаній територіальній громаді діє програма підтримки соціального підприємництва, що стала першою в Україні.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОТРЕБ ЩОДО ПУБЛІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Інституційний аналіз публічного регулювання правових основ діяльності соціальних підприємств

Інституційна економіка, або інституціоналізм є сучасним напрямом економічної теорії. Він пов'язує цілісну систему наукових категорій та дає змогу більш комплексно аналізувати досліджувані поняття. В межах дослідження нами було проведено аналіз публічного регулювання правових основ діяльності соціальних підприємств в розрізі таких понять, як теорія обмеженої раціональності, теорія інститутів, теорія трансакційних витрат, теорія прав власності, теорія контрактів та теорія фірми.

Теорія обмеженої раціональності, за Г. Саймоном полягає в тому, що при прийнятті рішень люди не володіють всією повнотою знань, тому обмежуються доступною інформацією, виходячи з доступних ресурсів, шукаючи не оптимальний вибір, а вибір, що їх задовольняв би.

Для початку ми розглянули ключових акторів досліджуваної взаємодії, що братимуть участь в процесі становлення публічного регулювання діяльності соціальних підприємств. Як найперше, це представники органів державної влади, громадські активісти, експерти, місцеве самоврядування, ЗМІ, міжнародні донорські структури та, що найважливіше, самі соціальні підприємці в Україні.

Кожен з цих акторів має свою обмежену раціональність та думає, виходячи з власних позицій і широти світогляду. Рамку визначає як попередній досвід, так і наявні цінності. Важливо також розуміти, яку ціль переслідує той чи інший представник.

Соціальний підприємець спрямовує енергію на досягнення соціальної цілі та отримання прибутку. Він переконаний, що сплачує податки. Окрім того, він бере на себе тягар певних функцій держави переважно з соціального блоку. Такі факти приводять до того, що підприємець раціонально для себе

переконаний, що держава має певним чином йому допомогти та дати ті чи інші преференції у вигляді фінансової чи іншої підтримки. Такою підтримкою можуть виступати зменшення податкового навантаження, додаткові пільги в діяльності, доступ до інфраструктури у вигляді бізнес-інкубаторів чи технопарків.

З іншої сторони, можна розглянути політика, в якого обмежену раціональність диктують інші чинники. Якщо першочергово політику потрібно показати свою діяльність та здобути прихильність, показати себе інноваційним, він швидше за все буде також просувати підтримку соціального підприємництва. В цю ж когорту можна віднести представників виконавчої влади, економічного соціального та молодіжного сектору. Адже розвиток соціального підприємництва успішно характеризуватиме їх діяльність.

З іншого боку будуть політики більш традиційного поля зору. Які є менш відкритими до інновацій. Та в першу чергу ставитимуть питання справедливості та безпеки. Міністерство фінансів, податкова служба, в першу чергу, бачитимуть загрозу недоотримання податкових надходжень, чи збільшення операційних видатків державного апарату. В такому разі питання податкових стимулів може бути заблоковано, навіть попри інші позитивні чинники і фактори.

Щодо громадянського суспільства, тут теж можна винести в різну площину. Представники організацій громадянського суспільства, орієнтованих на соціальне та правозахисне спрямування, підтримуватимуть додаткові витрати задля сприяння розвитку соціального підприємництва. Ті, хто орієнтовані на антикорупцію, першочергово пропускатимуть нововведення через призму корупційних схем та інших корупційних ризиків та будуть проти створювати додаткові преференції.

Ринок – складне і неоднозначне явище. Він являє собою структуру, що охоплює різні інститути: закони, правила гри, певні кодекси поведінки, типи відносин і зв'язків. Взагалі, в даному контексті інститути – це розроблені людьми формальні (закони, конституції) і неформальні (добровільно прийняті

кодекси поведінки) обмеження, а також фактори примусу, що структурують взаємодію людей. Чому країни не відразу домагаються успіху в здійсненні своїх стратегічних починань? Теорія інституційного розвитку підкреслює, що великі інституційні зміни відбуваються повільно, так як інститути служать результатом історичних змін, які формують індивідуальну поведінку. Нові інститути з'являються тоді, коли суспільство вбачає можливість отримати прибуток, який неможливо отримати в умовах існуючої інституційної системи. Якщо, відповідно до теорії інститутів та інституціональних змін, закони можуть бути змінені за короткий час, то неформальні норми змінюються поступово. Саме такі норми створюють легітимну основу для дії законів, революційні ж їх зміни призводять до негативних наслідків [64].

В Україні діють багато як формальних, так і неформальних інститутів, які мають вплив на ведення соціального підприємництва. Реєстрація, бухгалтерський облік, податкова та фінансової звітності та ін. – це чіткий приклад формальних інститутів. В той же час корупція, нераціональне бажання приховати статки і реальні обороти бізнесу (навіть коли вони не впливають на податковий тягар) та, іноді, небажання продавати «на почин» дешевий товар або ж в принципі жінкам, це приклад неформальних інститутів. Інститут соціального підприємництва в Україні переважно неформальний. Точніше, «підприємницька» складова поняття є формальною, а «соціальна» неформальною. Це викликає певні труднощі, що стосуються державної підтримки. Деякі міжнародні структури, як то Western NIS Enterprise Fund, формалізували правило та означили три ознаки, за якими вони характеризують бізнес соціальним та можуть надати йому підтримку. Але в загальному, навіть аналізуючи Каталог соціальних підприємств України [53], ми можемо констатувати, що статус соціального підприємства це, радше не більше ніж самоназва і самопозиціювання. Як ще один приклад неформального інституту, можна назвати визначення соціального підприємства, яке побутує в середовищі українських експертів – тобто, таке підприємство, яке або працевлаштовує вразливі категорії населення, або своїм продуктом вирішує

соціальну проблему, або жертвує значну частину свого прибутку на вирішення соціальної проблеми.

При такому нечіткому визначенні, порушити правило і назватись інститутом не складно. Інше питання – навіщо взагалі вводити в оману. Фактично єдиною причиною є бажання отримати додаткову допомогу, спрямовану на соціальне підприємництво від міжнародних донорів. Western NIS Enterprise Fund, як підтвердження соціальності вимагає трансакційну документацію, але більшість донорів цього не просять.

Трансакційні витрати – це витрати, що забезпечують перехід прав власності від одних економічних агентів до інших та охорону цих прав. Ці витрати не пов'язані з процесом створення вартості, а забезпечують лише трансакцію – угоду про зміну власника продукту (його продаж) чи надання послуг. На відміну від агентських витрат, які здійснюються усередині фірми не на ринкових основах, трансакційні витрати стосуються тільки ринку [48].

Дослідження питання трансакційних витрат є надзвичайно важливим в контексті в нормування діяльності соціального підприємництва та надання йому підтримки зі сторони органів публічного адміністрування. Більшість ініціатив можуть зупинитись ще на початковому етапі через недооцінений обсяг витрат, згідно з яким профільне міністерство чи фінансовий департамент відповідної місцевої державної адміністрації або ж місцевої ради дасть відповідь, що ресурс на впровадження та підтримку відсутній.

З іншої сторони, якісне дослідження дасть змогу обґрунтувати цю необхідність. Так, зважаючи на те, що соціальне підприємництво представлене в своїй абсолютній масі малим бізнесом, – адміністративні витрати є досить низькими. Гарно виписані інститути дозволять зменшити витрати пошуку соціальних підприємств, переговорів та моніторингу на мінімум. З точки зору публічної адміністрації, після впровадження підтримки соціального підприємництва на державному рівні буде потрібно утворити один відділ профільного міністерства, а на муніципальному рівні такими витратами можуть стати по одній додатковій штатній одиниці операційних відділів та

бухгалтерії. Неякісно розбудовані інститути стануть чинниками збільшення трансакційних витрат, що є негативною ознакою.

З точки зору соціального підприємця, трансакційні витрати становитимуть в першу чергу необхідність довести, що він соціальний, а також включатимуть витрати на адміністрування та звітність відповідно до наданої допомоги. По своїй суті, дійсно ефективно соціальне підприємство вимірює соціальну цінність, яку воно здійснює, тому показники соціальної цінності не становлять додаткового навантаження. З іншої сторони, соціальні підприємства, які цим не займались, будуть змушені адаптуватись та впроваджувати нові підходи, що понесе додаткові витрати на інституційну трансформацію.

Посередниками/агентами в цьому процесі можуть виступити організації громадянського суспільства, що більше звикли працювати з державними коштами, володіють експертизою щодо вмілого адміністрування та управління державними активами. Зі сторони інституцій публічної влади залучення такого агента може слугувати джерелом зменшення трансакційних витрат, адже менше бюрократичне навантаження та близькість неурядового сектору до кінцевих стейкхолдерів знизять витрати пошуку, адміністрування та переговорів.

Останнім типом трансакційних витрат ми розглянули витрати ідентичності. Це виходить за межі класичного розуміння теорії, проте у випадку з соціальним підприємництвом, така частина має місце. Вона виникає у вигляді необхідності спрямовувати частину прибутку на вирішення соціальної проблеми або недоотримування прибутку у зв'язку з можливо нижчою ефективністю, викликаною працевлаштуванням представників менш професійних, проте відповідних вразливих категорій.

Наступний аспект аналізу – теорія прав власності. Право власності випадку поширюється на додаткові блага, які отримує соціальний підприємець під час здійснення своєї діяльності. Він може придбати обладнання, нерухомість, програмне забезпечення, інші основні та оборотні засоби задля

здійснення підприємницької діяльності за умови існування певних програм безповоротної допомоги. У випадку ж з програмами поворотної допомоги такими благами можуть виступити додаткова компенсація відсоткових ставок.

Право користування як елемент публічної підтримки може стосуватись інфраструктурних благ, що працюють за клубним типом згідно принципу «Якщо твоє підприємство відповідає необхідним вимогам, має відповідний статус, то воно може на безкоштовних чи пільгових умовах користуватись створеним ресурсом». Така підтримка є важливою в тому числі через оточення та формування екосистеми соціальних підприємців, в якій є можливим більш ефективно розвиватись та тестувати ті чи інші гіпотези, ділитись досвідом.

Обтяження щодо власності можуть виникати на етапі взаємодії з банківським сектором. Якщо соціальний підприємець погоджується скористатись послугою пільгового кредитування, то очевидно, що певна частина його майна відповідною оціночною вартістю має бути обтяжена на операції відчуження, або певних трансформацій, що знижують вартість.

Держава зацікавлена в розвитку соціального підприємництва, тому надання додаткових благ є цілком можливою опцією. З іншої сторони, це може породити низку «зайців», що матимуть бажання скористатись пільгами, не заплативши «соціальною» складовою. Для протидії цьому доцільно буде розробити формальні механізми обмеження доступу до благ та контролю за доступом до них. Контроль збільшує витрати держави, з іншої сторони, цей виклик можна подолати через продумані правила, та таку їх подачу, що виключатиме двозначності в трактуванні.

Теорія контрактів вивчає різні типи контрактів, які дозволяють приймати максимально оптимальні рішення в умовах невизначеності. Відповідно до можливих програм, необхідно буде передбачити контракти з прописаними зобов'язаннями для різних учасників процесу.

Що стосується визначення та надання статусу соціального підприємства, то тут угода радше набуває характеристики не переговорного контракту, а акцепту публічної оферти, коли держава проголошує своїми

інститутами такі вимоги, маючи добровільне бажання виконати які, підприємець отримує статус, блага та зобов'язання. Така оферта може бути безстроковою, за умови виконання сторонами, що приєднались, своїх зобов'язань, досягненням вимірюваних результатів та сприятливому економічному та політичному становищу в державі.

Більш конкретні контрактні відносини виникають в певних формах можливої державної чи муніципальної підтримки. Коли надаватимуться певні персональні преференції. Такі контракти можуть бути виключно письмово створеними. Мають передбачати термін. Швидше за все, при умові поєднання взаємодії держави, банківських установ та міжнародних донорів, для підприємця вони будуть діагональними. Тобто, на жаль, він буде обмежений в диктаті своїх умов, позаяк держава є значно сильнішим гравцем.

Ідеального класичного контракту в такому випадку досягнути буде неможливо, бо не є можливим передбачити абсолютно все. Існує ймовірність недобросовісності всіх сторін контракту. Тому питання можливого опортунізму чи морального ризику мають враховуватись і кожен суб'єкт переговорів повинен розуміти свій подальший план дій, якщо ризик зіграє.

Теорія фірми розглядає діяльність окремого суб'єкта господарювання на ринку та можливості оптимального забезпечення діяльності для зниження розміру витрат. Соціальне підприємство, як фірма, орієнтується на максимізацію власної капіталізації та досягнення соціальної мети. В більшості випадків (див. рис. 1.4) це буде малий бізнес, організаційно оформлений фізичною особою – підприємцем, чи товариством з обмеженою відповідальністю. Кожне підприємство буде змушене формувати собі власну систему менеджменту для трансакційної оптимізації і підвищення ефективності господарської діяльності. Особливостями малого підприємництва є часта неможливість чітко розділити операційний, інвестиційний та фінансові менеджменти, що, з однієї сторони, значно збільшує навантаження на кожну конкретну керівну одиницю, з іншої ж – спрощує контроль над опортунізмом.

Розглядаючи соціальне підприємництво в розрізі ПЕСТ – Аналізу, що спеціалізується на виявленні (П)політичних, (Е)економічних, (С)соціальних та (Т)технологічних умов в середовищі, що впливають на те чи інше явище, див табл. 2.1

Таблиця 2.1

ПЕСТ-аналіз середовища регулювання соціального підприємництва

Політика	Економіка
Зміна законодавчої рамки Зміна уряду Місцеві вибори Податкова політика в Україні Бажання заgravати з західними партнерами	Сповільнення темпів економічного росту в Україні. Активне регулювання НБУ облікової ставки Підвищення рівня інфляції
Соціум	Технології
Суспільний запит на екологічність Актуалізація глобальних проблем через COVID-19 Демографічні зміни Тренд урбаністики Розвиток третього сектору	Розвиток інформаційних технологій Тренд на перехід в онлайн Повністю онлайн-бізнеси Гео-арбітраж працівників

Укладено автором

Оточуюче середовище є різноплановим, в суспільстві є як позитивні чинники (суспільний запит, позитивна політика НБУ, податкова політика, передвиборче вікно можливостей), так і виклики (інфляційні та валютні ризики, демографічні зміни, зниження світової економіки у зв'язку з пандемією коронавірусної інфекції).

Вищевикладені аспекти стосуються широкого переліку галузей та сфер взаємодії суб'єктів, дотичних до розвитку та становлення соціального підприємництва. Допомогти їх систематизувати та поглянути під різними точками зору допоможе якісне дослідження, спрямоване на вивчення експертної думки.

2.2. Проведення та аналіз дослідження серед експертів, що займаються розвитком та популяризацією соціального підприємництва

2.2.1. Загальні методологічні засади дослідження

Процес формування публічного регулювання соціального підприємництва зачіпає собою низку різних стейкхолдерів з, часом, протилежним баченням.

Заплановане дослідження є різноплановим. Воно включало як первинні, так і вторинні джерела інформації. Метод дослідження є якісним. Зважаючи на відсутність спроможності проведення ґрунтовного кількісного аналізу з залученням великої кількості респондентів, дослідження акцентувалось на якісних показниках.

Інструментом дослідження виступило дослідження за допомогою спеціальної анкети укладеної А. Бочарніковою та С. Корнилюком [38] на базі інструменту самооцінки стану соціального підприємництва, розробленого Організацією з безпеки та співробітництва в Європі та Європейською комісією [93]. Для прийняття ефективного рішення ми обрали якісний метод соціологічного дослідження. Це дослідження передбачає опитування неширокої кількості експертів з метою отримання типових думок, а також новітніх експертних суджень серед експертного кола щодо питання врегулювання діяльності соціального підприємництва в Україні та підтримку його діяльності, що дозволило порівняти позиції, поглянути на проблеми під різними кутами та сформулювати рішення.

Вибірка

Українські експерти та експертки, що вивчають діяльність соціального підприємництва в Україні та входять до робочої групи з розробки законодавства та державних механізмів сприяння розвитку соціального підприємництва в Україні. Представлена робоча група поєднує науковців, викладачів українських ВНЗ, соціальних підприємців, громадських діячів, представників міжнародних організацій і донорських структур та незалежних

консультантів, котрі є відомими серед українського середовища підтримки діяльності соціального підприємництва. Зважаючи на використання якісних методів в нашому дослідженні, така вибірка є цілком допустимою та репрезентативною.

Спосіб опитування

З метою оптимізації витрачених для проведення дослідження ресурсів було застосовано інноваційні методи роботи, а саме колективне заповнення опитувальної анкети в середовищі табличного процесору програмного комплекту google doc. Опитування здійснювалось шляхом самостійного заповнення експертом / експерткою спеціальної анкети [38], що була сформована на базі інструменту самооцінки стану соціального підприємництва, розробленого Організацією з безпеки і співробітництва в Європі та Європейською Комісією [93], що в подальшому була проаналізована нами.

Опитування було проведено в квітні 2020 року. Всього було опитано п'ятнадцять експертів. Дві анкети відображали консолідовану позицію двох та трьох експертів відповідно. Після опитування відповіді було проаналізовано та синтезовано в спільну таблицю для унаочнення та аналізу.

Опитувальна анкета складалась з двох блоків, в першому блоці експерту потрібно було висловити власну позицію «згоден», «не згоден», «утримався» чи «важко сказати» стосовно 56-ти підцілей, об'єднаних у 12 цілей. Останні були об'єднані у 8 блоків, які стосуються позиції експерта щодо цілей, що мають бути досягнуті змінами у законодавстві на центральному рівні шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів ВРУ, КМУ та іншими ЦОВВ (див табл. 2.1.)

Запропоновані були такі цілі:

- 1) Закріплення та визнання феномену соціального підприємництва на авторитетному рівні. Сам факт закріплення терміну соціального підприємництва в нормативних актах на державному рівні та

декларування державної підтримки його розвитку може сприяти популяризації соціального підприємництва;

- 2) сформування спільного опису єдиних критеріїв та стандартів роботи соціального підприємства в Україні. До затвердженого нормативного акту можна буде апелювати в дискусіях щодо того, є чи не є певне підприємство соціальним і які стандарти роботи воно має демонструвати;
- 3) запровадження ведення єдиного реєстру соціальних підприємств, які відповідають стандартам і критеріям п. 2;
- 4) створення та закріплення окремої організаційно-правової форми діяльності соціальних підприємств;
- 5) збереження наявних пільг (пенсії, субсидії та інші виплати) вразливим групам населення при працевлаштуванні на соціальних підприємствах (вразливі групи визначені згідно Закону України «Про соціальні послуги», мають офіційне підтвердження свого статусу);
- 6) закріплення відповідальності за розвиток соціального підприємництва за конкретними інституціями;
- 7) популяризація і просвітництво щодо соціального підприємництва для дотичних осіб;
- 8) отримання соціальними підприємствами від органів державної влади та державних агенцій на спеціальних умовах пільг та додаткових фінансових та матеріальних ресурсів;
- 9) забезпечення соціальним підприємцям в Україні специфічних умов доступу на ринки;
- 10) забезпечення соціальним підприємцям в Україні на державному рівні доступу до специфічних знань та навичок;
- 11) затвердження процедури публічного звітування про соціальний вплив для соціальних підприємств;
- 12) синхронізація українського законодавства з європейським. Розбудова міжнародних партнерств на державному рівні.

Експерти також мали змогу додати власний коментар щодо тієї чи іншої зміни, а також запропонувати власні. Повністю приклад першої частини анкети з врахуванням окремих полів для зазначення додаткової думки експертів наведено в Додатку Д

На другому етапі потрібно було вказати свою позицію щодо 15-ти змін, які ймовірно необхідно ввести в нормативних документах на центральному рівні:

- 1) Ввести поняття «соціальне підприємництво» у нормативне поле;
- 2) ввести поняття «соціальне підприємство» у нормативне поле;
- 3) ввести поняття «соціальна мета» у законодавче поле;
- 4) ввести поняття «соціальна проблема» та їх перелік у законодавче поле;
- 5) встановити критерії та механіку, як соціальні підприємства працюють в Україні;
- 6) встановити спеціальні правила розподілу прибутку/доходу соціального підприємства;
- 7) встановити можливі форми реєстрації соціальних підприємств;
- 8) встановити можливі напрямки діяльності соціальних підприємств;
- 9) визначити перелік вразливих категорій населення, для вирішення соціальних проблем яких здійснюється соціальне підприємництво;
- 10) визначити способи здійснення соціального підприємництва;
- 11) визначити, хто не є соціальним підприємцем;
- 12) створити окремий офіційний статус «соціальний підприємець», який підтверджується наявністю в відповідному реєстрі;
- 13) сформувати механізм та процедуру присвоєння/втрати статусу «соціального підприємства»;
- 14) визначити механіку подачі соціального звіту;
- 15) запровадити відкритість інформації та публічну фінансову та соціальну звітність соціальних підприємств.

Експерти також мали змогу додати власний коментар щодо тієї чи іншої зміни. Приклад другої частини анкети наведено в Додатку Е.

Пошук оптимального варіанту рішення в межах дослідження описати критично складно, адже це мав би серйозний шмат роботи професійного аналітичного центру, що спеціалізується на виробленні політик. Ми можемо стверджувати, що підхід, базований на даних, є потрібним в цьому випадку. І першочергово його завданням мав би бути проведений аналіз доцільності публічного регулювання в принципі. Після прийняття позитивного рішення доказова база має працювати на підкріплення озвученого та концентруватись на пошуках оптимальних варіантів імплементації, тобто тут має місце інтерактивне дослідження. Це допоможе фреймінгу, котрий вибудовується, відштовхуючись від прийнятого рішення щодо принципової необхідності регулювання або її відсутності. В першому випадку акцентування має бути зміщене на додаткові блага, які принесе регулювання, та небезпеки ймовірної його відсутності. В другому ж – акцент на свободі дій господарюючого суб'єкта і небезпека його втратити.

Попри досить великий консенсус серед експертного кола та низький (на межі відсутності) конфлікт серед парламентарів та урядовців щодо необхідності внормування, питання соціального підприємництва має досить високий рівень неоднозначності. І однозначність є як і в контексті цілей, так і в контексті засобів, адже ціль «Покращити становище соціального підприємництва в Україні» не є чітко визначеною, ба радше підпадає під характеристику «За все хороше» і тому засоби, як досягнути поставлену нечітку ціль, визначити ще важче. Примірявши таку ситуацію на матрицю Р. Матленда у адаптації Б. Гадсона, робимо висновок, що найкраще сюди підходить експериментальна модель імплементації. Характеристики її добре описують нинішній стан – результат складно передбачити; він залежить від залучених осіб і структур та різниться по регіонах/секторах. Так і дійсно, соціальне підприємництво – широке поняття, бо охоплює різні галузі малого

підприємництва, тому процес публічного регулювання в плинні реалізації буде змушений постійно адаптуватись.

За своєю суттю питання регулювання соціального підприємництва є в системі державного регулювання господарської діяльності. Соціальне підприємництво є переважно додатковою та повністю добровільною ознакою того чи іншого суб'єкта господарювання. В такому контексті використання примусу-палиці як методу вирішення проблеми буде нерелевантним та призведе до додаткового конфлікту. Неможливо змусити підприємця стати соціальним. Найліпшим методом в цьому випадку виступає мікс проповіді та моркви. Винагородою-морквою тут можуть слугують економічні блага – теоретичне зменшення оподаткування, доступ до дешевших кредитів та додаткових консультаційних, менторингових та інших освітніх послуг. Держава може створити низку інфраструктурних та інших заохочень, які дозволять бізнесу первинно засновуватись або трансформуватись в соціальний. Іншою гілкою мала б бути робота на фланзі нормативу-проповіді. Як ми бачимо, наразі саме у вигляді проповідей через круглі столи, публікації, медіа відбувається поширення інформації про соціальне підприємництво та відбувається ключова комунікація між основними стейкхолдерами. В подальшому процесі вирішення шляхом проповідей буде можливим змінювати певні аспекти мислення, додаючи до економічної «моркви» переосмислені завдяки впливу «проповідника» цінностей.

Процес вирішення питання внормування публічного регулювання соціального підприємництва розпочинається на верхніх щаблях державного управління. Уряд та Законодавець мають утворити загальну рамку та правове поле, яке б допомагало визначити підприємство соціальним. Зважаючи на те, що в своїй переважній масі соціальні підприємництва за розміром є малими, доцільно спрямувати їх підтримку на рівень місцевого самоврядування, яке будучи ближче до безпосереднього підприємця та контексту його діяльності і стану регіону, могло б сформулювати найкращу пропозицію щодо механізмів підтримки.

В межах згаданого дослідження було зібрані експертні позиції щодо впровадження в нормативно-правову базу України тих чи інших положень з метою покращення функціонування соціального підприємництва в Україні, сприяння його розвитку.

Вищевказана методика допомогла нам сформувати висновок, який ми отримали шляхом синтезу виокремлених на попередніх етапах дослідження елементів (викликів, проблем, кращих практик, пропозицій, експертних думок) в одну цілісну систему, для подальшого використання в процесі адвокації змін в систему державного регулювання ведення господарської діяльності в Україні.

Підсумовуючи, згадане дослідження в комплексі можна вважати дослідженням впливу. Воно потрібне не просто для збору інформації, а для подальшої її використання. Основними користувачами результатів дослідження можуть виступити основні стейкхолдери процесу становлення соціального підприємництва в Україні – ОГС, окремі експерти та науковці, органи державної влади, місцевого самоврядування та, що найважливіше, бізнес, зокрема малий та, частково, середній.

Першочерговий вплив очікується на суб'єктів прийняття нормативно-правових актів національного рівня: ВРУ, КМУ та інших ЦОВВ. Адже саме в їх повноваженнях і відображено суть публічного регулювання діяльності соціальних підприємств.

Також, отриманими результатами зможуть скористатись громадські об'єднання та благодійні організації для впровадження змін у своїй діяльності, а також з метою посилення доказової бази в процесі залучення міжнародної технічної допомоги у вигляді грантових коштів.

В цілому, проведене дослідження вказало на першочергові проблеми щодо функціонування соціального підприємництва та надало змогу отримати якісні висновки щодо доцільності запровадження публічного регулювання та вдосконалення правових основ діяльності соціального підприємництва в Україні.

2.2.2. Аналіз основних результатів досліджень

Як було зазначено в пункті 2.2.1. наша анкета складалась з двох частин. Перша частина складалась з восьми блоків, що відповідали дванадцятьом цілям, які, в свою чергу, були розділені на п'ятдесят шість підцілей/аргументів, за кожною з яких експерти висловлювали свою думку. Матрицю з відповідями викладено в Додатку Ж.

Першим блоком був блок: «Законодавче визнання та регулювання». Цей блок передбачав отримання думок експертів щодо п'яти цілей. В цьому блоці експертні думки розділились залежно від цілей. Зокрема було досягнення згоди в такій цілі як: закріплення та визнання феномену соціального підприємництва на авторитетному рівні. Сам факт закріплення терміну соціального підприємництва в нормативних актах на державному рівні та декларування державної підтримки його розвитку може сприяти популяризації соціального підприємництва. За такі позиції, як «Стане аргументом для ініціації та адвокації інших програм та ініціатив для розвитку соціального підприємництва, що посилять позицію соціальних підприємців та профільних експертів у публічній комунікації та адвокації, зокрема переговорах з органами місцевого самоврядування» та «Стане аргументом для ініціації інших програм та ініціатив на національному рівні та на рівні ОМС для розвитку соціального підприємництва, що посилять позицію органів державної влади, державних агенцій, органів місцевого самоврядування щодо прийняття ініціатив/програм чи рішень, які сприяють розвитку соціального підприємництва» було висловлено повну згоду всіма експертами. Аргумент «Стане аргументом самоідентифікації для діючих підприємців, які зможуть співвіднести свою роботу і самовизначитися зі своєю діяльністю у правовому полі. Зможуть апелювати до законодавства, щодо підстав своєї діяльності» набрав 87% підтримки експертів.

Майже повного консенсусу досягла також ціль «Сформування спільного опису єдиних критеріїв та стандартів роботи соціального підприємства в Україні. До затвердженого нормативного акту можна буде апелювати в

дискусіях щодо того, є чи не є певне підприємство соціальним і які стандарти роботи воно має демонструвати». Експерти одноголосно, або з перевагою в 93% погодились з тим, що такі критерії стануть орієнтиром/стандартом при формуванні тексту інших програм та ініціатив для розвитку соціального підприємництва на центральному рівні та на рівні ОМС та допоможуть органам державної влади, державним агенціям, органам місцевого самоврядування використовувати терміни «соціальне підприємництво», «соціальне підприємство» в спільному значенні при підготовці ініціатив/програм чи рішень, які сприяють розвитку соціального підприємництва. Критерії також стануть орієнтиром/стандартом для соціальних підприємців та людей, які планують відкриття соціальних підприємств щодо вимог та стандартів, яким треба відповідати, а також орієнтиром для експертів/держави/ОМС з метою невизнання соціальними підприємств, що такими не є.

Третя ціль «Запровадження ведення єдиного реєстру соціальних підприємств, які відповідають стандартам і критеріям» отримала змішану підтримку. Так, повністю з запровадженням реєстру на державному рівні погодились лише 33% експертів, а з впровадженням такого реєстру на місцевому рівні 60%. Це свідчить про відсутність консенсусного бачення, що може в подальшому призвести до конфліктів.

Четверта ціль «Створення та закріплення окремої організаційно-правової форми діяльності соціальних підприємств» не отримала підтримки експертів. Так, підтримало таку позицію лише 7% експертів, проте 66% висловились проти. Зокрема було наведено низку додаткових аргументів щодо недоцільності запровадження такої форми, позаяк це веде за собою неможливість здійснення соціального підприємництва фізичними особами – підприємцями, а також веде до значних додаткових бюджетних витрат на адміністрування такої ОПФ.

П'ята ціль «Збереження наявних пільг (пенсії, субсидії та інші виплати) вразливим групам населення при працевлаштуванні на соціальних

підприємствах (вразливі групи визначені згідно Закону України «Про соціальні послуги», мають офіційне підтвердження свого статусу)» отримала також неоднорідну підтримку, так за збереження пільг для людей з інвалідністю позитивно висловились 60% опитаних, за збереження пільг для батьків, що виховують дітей з інвалідністю та літніх людей висловились 53%. Що цікаво – за збереження пільг для решти вразливих категорій позитивно висловились лише 26% експертів. Питання пільг є чутливим та потребує додаткового обговорення.

Другий блок «Інституційне закріплення», як і решта наступних, складався з однієї цілі. Шоста ціль «Закріплення відповідальності за розвиток соціального підприємництва за конкретними інституціями» визначала ті інституції, які, на думку експертів, мали б першочергово відповідати за становлення соціального підприємництва. Так, найвищу експертну підтримку в 73% та 66% отримали позиції щодо необхідності визначення відповідальною інституцією офіс підтримки малого та середнього підприємництва, що діє при міністерстві економічного розвитку та торгівлі, та передача цієї відповідальності на рівень місцевого самоврядування відповідно. Ці позиції, зокрема, мають найменшу кількість категоричної незгоди, що дозволяє розглядати їх як таких, щодо яких є консенсусне бачення.

Третій блок «Культура соціального підприємництва» відображає ціль «Популяризація і просвітництво щодо соціального підприємництва для дотичних осіб». Серед опитуваних експертів ця ціль, залежно від підцілі, отримала як загальне погодження, так і розділ думок. Так, при відсутності категоричних заперечень, 100%, 87%, 80% отримали, відповідно, включення освітніх елементів щодо соціального підприємництва до програми позашкільної освіти (молода академія наук України, молодіжні центри, позашкільні гуртки) до програми професійно-технічної освіти та програми шкільної освіти. 73% та одне заперечення отримано було щодо включення до програми вищої освіти окремого профільного курсу. 80% підтримки отримало інформування щодо освітніх можливостей шляхом розміщення на

інформаційних майданчиках офісу підтримки малого та середнього підприємництва. Дискусійними та малопідтримуваними виявились такі підцілі, як навчання соціальному підприємництву у співпраці з державною службою зайнятості на базі місцевих центрів зайнятості в регіонах, а також додавання соціального підприємництва як окремого курсу до програм аспірантури чи докторантури.

Четвертий блок «Доступ до фінансування та інших матеріальних ресурсів» відображає ціль «Отримання соціальними підприємствами від органів державної влади та державних агенцій на спеціальних умовах пільг та додаткових фінансових та матеріальні ресурсів». Варто зазначити, що в цьому блоці експерти виступили категоричною незгодою щодо надання спеціальних пільг із всеукраїнських податків, так як це суперечить принципам конкурентної економіки та викликає додаткові ризики нечесної конкуренції. З тих же причин не підтримано було запровадження окремих пільгових ставок ПДВ (податку на додану вартість) для окремих товарів та послуг, що виготовляються соціальними підприємствами. Такі пропозиції набрали лише 13% та 26% відповідно. Отримала посередню підтримку ініціатива щодо запровадження спеціальних державних грантів на розвиток соціальних підприємств. Найвищу підтримку у 86% отримала ініціатива з надання в оренду соціальним підприємствам споруд та будівель на пільгових умовах. Дещо меншою підтримкою користалось надання пільгових кредитів, незважаючи на аргументи, що таку їх функцію вже виконує державна програма 5-7-9.

П'ятий блок «Доступ до ринків» і ціль «Забезпечення соціальним підприємцям в Україні специфічних умов доступу на ринки» в загальному підтримки не знайшли. Зокрема експерти вбачають порушення конкурентних переваг та шкоду економіці шляхом запровадження для соціальних підприємців особливих умов доступу до державних закупівель, запровадження особливих умов імпорту та експорту продукції, особливих умов контрактів на виконання соціального замовлення від органів місцевого

самоврядування. Проте спостерігається майже абсолютна консолідована підтримка в 93% щодо необхідності впровадження спеціальних консультацій для соціальних підприємців на тему налагодження доступу до різних світових ринків товарів та послуг. 60% опитаних експертів вважають доцільним запроваджувати на місцевому рівні заходи для соціальних підприємців, проведення яких забезпечувалося б за рахунок місцевих бюджетів в межах реалізації відповідних програм.

Шостий блок «Доступ до специфічних знань та навичок» та десята ціль «Забезпечення соціальним підприємцям в Україні на державному рівні доступу до специфічних знань та навичок» виявились здебільшого підтриманими експертами. Так, найбільше (80% підтримки) отримала позиція щодо необхідності організації спеціальних заходів (форумів та конференцій), на яких соціальні підприємці могли б навчатись та обмінюватись досвідом. 67% підтримують закупівлю державним коштом спеціальних програм неформальної освіти для соціальних підприємців та осіб, що планують ними стати. Закупівля державним коштом консультацій для соціальних підприємців експертами підтримана не була. Варто зазначити, що в цьому блоці мав місце досить високий рівень однозначності, і більшість експертів уникали відповідей «утримався» та «важко відповісти».

Сьомий блок «Вимірювання соціального впливу та звітування» і одинадцята ціль «Затвердження процедури публічного звітування про соціальний вплив для соціальних підприємств» визначали, наскільки соціальні підприємства мали б звітувати про свій соціальний вплив. Ця ціль є серед експертного кола є досить неоднозначною та в якій зберігається діаметральний плюралізм думок. Так було сформовано три можливих альтернативних рішення. Найбільшу кількість схвальних думок отримала позиція «на рівні центральних органів влади мають бути опубліковані рекомендації щодо вимірювання соціального впливу та звітування соціальними підприємствами. Користувачами можуть бути в першу чергу органи місцевого самоврядування, які ініціюють створення локальних програм підтримки соціального

підприємництва, та безпосередньо самі соціальні підприємці». Така позиція набрала 60% експертної підтримки та ґрунтувалась на позиціях добровільності діяльності соціальних підприємств та зменшення адміністративного навантаження на них. Позиція щодо обов'язкового соціального звітування набрала 27% підтримки. Не отримала підтримки пропозиція використовувати показники соціального впливу для «обміну» на зниження податків чи інші пільги, що надавались би державою чи органами місцевого самоврядування соціальним підприємцям.

Заключний в першій частині, восьмий блок «Інші цілі» відображав ціль «Синхронізація українського законодавства з європейським. Розбудова міжнародних партнерств на державному рівні». В межах цього блоку 80% експертів підтримали намір популяризувати діяльність українських соціальних підприємств за кордоном шляхом участі в прес-турах, конференціях та виставках, організованих державним коштом. Частково була підтримана синхронізація українського законодавства з міжнародним, але було вказано застереження, що кожна держава обирає варіант розвитку соціального підприємництва відповідно до власних потреб.

В другій частині дослідження експерти заповнювали опитувальник, який відображав їх позицію щодо змін, які необхідно ввести в нормативних документах на центральному рівні. Матрицю з відповідями викладено в Додатку 3.

Найбільшу підтримку отримали позиції щодо необхідності введення поняття «соціальне підприємництво» та «соціальне підприємство» в нормативне поле України. Пропозиціями були як створення максимально-широкої рамки, зокрема такої, під яку могли б потрапити хоча б 7 з 10-ти найпопулярніших соціальних підприємств в Україні. Так, були і побоювання, що новоутворені визначення не дадуть змоги функціонувати соціальним підприємствам на базі ОПФ фізичних осіб – підприємців.

З іншої сторони, несприйняття експертами отримали такі позиції, як «визначити, хто не є соціальним підприємцем», «визначити способи

здійснення соціального підприємництва», «визначити поняття соціальної проблеми».

Експертами додатково озвучено такі побоювання, як небезпека плутання в понятійному апараті слова «соціальний» з ЗУ «Про соціальні послуги», зауваження про неможливість визначення єдиної механіки функціонування соціальних підприємств в реаліях українського законодавства, позаяк існують різні ОПФ діяльності. Також було висловлене застереження до визначення соціальної мети, зокрема те, що у формулюванні поняття «соціальне підприємство» має бути вказано «вирішення соціальних проблем», додатково не потрібно уточняти «соціальну мету», адже кожне соціальне підприємство має самостійно формулювати свою соціальну мету через власні візію і місію.

Провівши опитування, ми визначили присутність пропозицій, згідно з якими експертне середовище має консолідовані ствердні позиції, а також консолідовані заперечувальні позиції. Також виокремлені пропозиції, щодо яких експертне середовище має категорично поляризовані позиції. В подальшому, на початках формування публічного регулювання соціального підприємництва варто акцентувати свою увагу на об'єднуючих позиціях. Такою зокрема є необхідність введення в нормативну базу поняття соціального підприємництва та соціального підприємства. Окрім того, підприємцями були вказані цінні коментарі щодо побоювань, зауважень та рекомендації, на які варто звертати увагу при розробці пропозицій щодо покращення публічного регулювання діяльності соціальних підприємств.

Висновки до розділу 2

Інституційне середовище регулювання діяльності соціального підприємництва є різноплановим та потребує врахування інтересів багатьох стейкхолдерів, з врахуванням обмеженої раціональності кожного з них. Згідно з даними ПЕСТ-аналізу, в суспільстві є як позитивні чинники (суспільний запит, позитивна облікова політика НБУ, податкова політика, передвиборче

вікно можливостей) так і виклики (інфляційні та валютні ризики, демографічні зміни, зниження світової економіки у зв'язку з пандемією коронавірусної інфекції).

В межах згаданого дослідження були зібрані експертні позиції щодо впровадження в нормативно-правову базу України тих чи інших положень з метою покращення функціонування соціального підприємництва в Україні, сприяння його розвитку.

Провівши опитування, ми визначили присутність пропозицій, згідно з якими експертне середовище має консолідовані ствердні позиції, а також консолідовані заперечувальні позиції. Також були виокремлені пропозиції, щодо яких експертне середовище має поляризовані позиції. В подальшому, на початках формування публічного регулювання соціального підприємництва варто акцентувати свою увагу на об'єднуючих позиціях. Такою, зокрема, є необхідність введення в нормативну базу поняття соціального підприємства та соціального підприємства. Окрім того, експертами були вказані цінні коментарі щодо побоювань, зауважень та рекомендацій, на які варто звертати увагу при розробці пропозицій щодо покращення публічного регулювання діяльності соціальних підприємств.

Підсумовуючи, дослідження в комплексі варто вважати дослідженням впливу. Воно потрібне не просто для збору інформації, а для подальшого її використання. Основними користувачами результатів дослідження мають виступити основні стейкхолдери процесу становлення соціального підприємництва в Україні – ОГС, окремі експерти та науковці, органи державної влади, місцевого самоврядування та, що найважливіше, бізнес, зокрема малий та, частково, середній.

В цілому, проведене дослідження вказало на першочергові проблеми щодо функціонування соціального підприємництва та надало змогу отримати якісні висновки щодо доцільності запровадження публічного регулювання та вдосконалення правових основ діяльності соціального підприємництва в Україні.

РОЗДІЛ 3

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ТА ПІДТРИМКИ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА**3.1. Система публічного регулювання діяльності соціальних підприємств**

Під час дослідження думки експертів щодо необхідності впровадження змін до нормативних актів, що регулюють діяльність соціального підприємництва, ми неодноразово робили висновок в складності системи та роз'єднаності акторів, що здійснюють таке регулювання. Як один з етапів покращення стану в згаданій сфері, ми розробили систему регулювання діяльності соціального підприємництва в Україні – тобто як множину взаємопов'язаних елементів, що взаємодіють між собою, здійснюючи регулювання господарської діяльності в Україні, що прямо чи опосередковано стосується сфери соціального підприємництва.

Визначаючи ключових акторів, ми зупинились на тому, що є класичний перелік інституцій, які здійснюють регулювання в межах України. Такими інституціями є Верховна Рада України – законодавчий орган, до компетенції якого входить створення правової рамки діяльності соціального підприємництва, а також затвердження державного бюджету, з видаткової частини якого мала би здійснюватися підтримка соціального підприємництва.

Президент України формально майже не має прямих важелів впливу на соціальне підприємництво в Україні чи на систему регулювання господарської діяльності. Проте, маючи опосередкований вплив через законотворчий процес, здійснюючи політичний вплив та застосовуючи інструмент указів, Президент може здійснювати більш посиленій вплив на соціальне підприємництво в Україні.

Кабінет Міністрів України – головний орган виконавчої влади, до складу якого входить низка міністерств. В цьому випадку профільним міністерством, до компетенції якого варто віднести розвиток соціального підприємництва є Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства

України. Саме воно є відповідальним за формування та реалізацію політики щодо підтримки розвитку соціального підприємництва. Зважаючи на потужну соціальну функцію соціального підприємництва, важливим є також вплив і Міністерства соціальної політики, що в першу чергу визначає засади соціальної підтримки для вразливих категорій населення.

Офіс підтримки малого та середнього підприємництва, як консультативно – дорадчий орган, фактично, при Кабінеті Міністрів України, зацікавлений в розвитку соціального підприємництва, що первинно представлене саме малим бізнесом. Не маючи конкретних виконавчих чи регуляторних повноважень, Офіс може стати потужним центром з вироблення політик, на базі якого можливо було б здійснювати нормотворчу діяльність.

Місцеві державні адміністрації, як структури, що здійснюють виконавчу владу на місцях, володіють додатковим ресурсом, формують регіональну політику та можуть здійснювати вплив через інструмент розпорядчих документів їх голів.

Як і будь-який орган публічної влади, місцеве врядування здійснює регулювання виключно в межах власної компетенції. Місцеві ради можуть встановлювати ставки місцевих податків, визначати правила ведення торгівлі на підконтрольних територіях, формувати інші умови ведення підприємницької діяльності, в т.ч. соціального підприємництва. Зважаючи на все більш і більш розширювані повноваження, місцеве самоврядування може надавати додаткові пільги, зменшувати ставки зі сплати земельного сервітуту та інших податків. Також, володіючи ресурсом платників податків, органи місцевого самоврядування мають змогу запроваджувати місцеві програми підтримки соціального підприємництва. Для бажаючих скористатись такими пільгами і взяти участь в програмах, можуть бути висунуті додаткові умови та регуляції, що цілком є в компетенції місцевих рад.

Одним з шляхів налагодження ефективного процесу регулювання діяльності соціальних підприємств є утворення саморегульованої організації. Тобто такої неприбуткової організації громадянського суспільства, яка була

би заснована на базі членської форми участі та об'єднувала би соціальних підприємців. Така організація створилася б з метою саморегулювання шляхом чесного та відкритого об'єднання соціальних підприємців України.

Новоутворена організація мала би мати всі необхідні ознаки саморегульованої організації. Зокрема об'єднувала своїх членів виключно на добровільних засадах, обов'язково з письмовою фіксацією факту вступу до організації та виходу з неї. Зважаючи на те, що саморегульована організація має мати профіль, то в нашому випадку таким профілем мало би бути об'єднання соціальних підприємців України. Перебуваючи членом такої саморегульованої організації, всі її члени мають усвідомлювати особисту та колективну відповідальність, яку доведеться солідарно розділювати у випадку неподоланих репутаційних викликів.

Будуючи ефективну взаємодію з соціальними підприємцями, така саморегульована організація повинна тісно співпрацювати з владою, адже суть та додаткова унікальна цінність такої організації в тому, що влада делегує їй право виконувати частину власних повноважень в межах компетенції. Питання отримання таких повноважень є наріжним на етапі становлення згаданої організації, інакше вона ризикує виникнути «мертвонародженою» та не проіснувати достатньо часу.

Важливої уваги під час заснування та становлення такої організації варто надати ціннісному підґрунтю, на якому така саморегульована організація будуватиме свою діяльність. Організація Об'єднаних Націй та Програма Розвитку ООН визначають як стандарт якості підхід, базований на правах людини, що означає добровільну готовність організації громадянського суспільства прийняти на себе такі принципи, як відкритість (принцип, що полягає в регулярній публічній звітності та відкритості основних установчих документів, виконавчого секретаріату, персонального складу колегіальних керівних органів, можливо навіть і рядових підприємств – учасників такої організації), підзвітність (принцип, що полягає в ефективно побудованій управлінській структурі з ефективно розбудованими внутрішніми

інституціями з прописаними правами та обов'язками та головне, з розумінням вертикаль та інших механізмів підпорядкування. Слідування такому механізму дозволяє тій чи іншій організації забезпечити свою діяльність від узурпації, формує вертикаль підпорядкування та чітко визначає демократичну процедуру зміни керівництва), участі (цей принцип полягає в невідділені організації від суспільства, в якому вона знаходиться. Хоч багато в чому соціальне підприємництво в своїй суті підпадає під таку організацію, проте все ж прості члени, виконавчий апарат та колегіальні керівні органи мають брати активну участь у суспільному житті країни та власних громад, що дозволить краще відчувати цільову аудиторію та бенефіціарів діяльності) та недискримінації (ключовий принцип, що полягає в повазі до гідності кожної людини та недопущення дискримінації за жодною з можливих ознак). Дотримання цих принципів є важливими з точки зору розбудови сильної організаційно спроможної організації, що має ресурс відповідати на всі виклики, що перед нею постають.

Для ефективної діяльності в організації та реалізації нижчезазначених функцій в організації повинні бути сформовані внутрішні політики щодо формування додаткових органів, таких як етична комісія чи «рада честі», до обов'язків яких входить контроль за дотриманням правил, етичного кодексу, інших стандартів та норм.

Ці згадані передумови, на базі яких в першу чергу формується організаційна спроможність, створюються для того, щоб саморегульована організація соціальних підприємців, назвемо її асоціацією соціальних підприємств в Україні, могла ефективно здійснювати властиві їй наступні функції:

Нормотворча – котра визначає мандат такої організації на утворення та, що важливо, затвердження стандартів, правил та інших норм, які регулюють діяльність соціальних підприємців в Україні. Такі правила спрямовані на регулювання не лише відносин між самою організацією та соціальними підприємцями, а й між соціальними підприємцями та їх клієнтами, що

виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності. Це дуже важливий елемент, – якщо організація матиме змогу регулювати виключно внутрішні процедури, вона не буде саморегульованою за своєю суттю.

Контрольна – функція, що передбачає правила та механізми впровадження контролю за дотриманням визначених організацією правил, стандартів та норм діяльності. При відсутності такої функції організація також не може ідентифікуватись як саморегульована.

Пунітивна – функція покарання. Вона проявляється в тому, що члени організації, як фізичні особи, так і організації при здійсненні дій, що порушують встановлені правила та норми діяльності, отримують покарання в межах прописаних та сформульованих правил. Це можуть бути різного роду штрафні або санкційні стягнення та інші, в тому числі репутаційні, покарання.

Окрім здійснення цих трьох основних функцій, саморегульована організація соціальних підприємців може здійснювати на платній чи безоплатній підставах процедури позасудових розглядів спорів між учасниками організації. Здійснювати захисну та представницькі функції. Зокрема, представляти інтереси учасників такої організації у відносинах з органами державної влади, місцевого самоврядування та судах.

Окрім згаданих функцій, саморегульованій асоціації соціальних підприємств України варто здійснювати методичну та освітню функції, вивчаючи та застосовуючи новітні способи поширення інформації про соціальне підприємництво та формуючи перелік експертів і освітян, що за потреби можуть надати якісну освітню та менторську підтримку щодо діяльності соціальних підприємств в Україні.

Зважаючи на те, що в Україні відсутнє профільне законодавство, що регулює діяльність саморегульованих організацій, відсутня окрема ОПФ, то такій організації доцільно працювати під рамкою громадського об'єднання, впродовж діяльності здобуваючи авторитет та розширюючи вплив.

3.2. Пропозиції змін та доповнень до нормативно-правових актів, що регулюють діяльність соціального підприємництва в Україні та заходів щодо посилення стану соціального підприємництва.

Проведене дослідження експертних думок вказало нам як на ті зміни, щодо яких є найвищий консенсус про необхідність їх впровадження так і на ті, котрі категорично впроваджувати не варто. Окремим блоком були зміни, щодо яких виникли різні думки в експертного середовища.

3.2.1. Рекомендації щодо змін до правового середовища

Виокремлюючи конкретні пропозиції щодо покращення становища соціального підприємництва в Україні, ми розуміли актуальність цього питання. В той же час, важливо не пропонувати ті зміни, впровадження яких може викликати значну конфронтацію серед представників різних середовищ. Важливим викликом, пропонуючи ті чи інші зміни або ж ініціативи щодо підтримки соціального підприємництва, було не створити додаткових корупційних можливостей або порушення принципів доброчесності. З іншої сторони, розуміючи важливість такого явища як соціальне підприємство, його впливу на вирішення соціальних проблем, створення додаткової соціальної цінності, а також на реалізацію прямої підприємницької функції – збільшення добробуту населення, нами було здійснено спробу порекомендувати дійсно дієві пропозиції, що допомогли б розвинути соціальне підприємство не лише на папері, а котрі стали б ефективними засобами підвищення ключових показників ефективності діяльності як в економічному, так і в соціальному розрізах. Також важливим елементом є поширення інформації про явище соціального підприємства та популяризація його серед населення. Додатково варто поширювати інформацію про успішні приклади соціальних підприємств в Україні та особливо в контексті об'єднаних територіальних громад.

Синтезуючи певні рішення, ми дійшли до згрупування їх за трьома блоками. В першому блоці подано рекомендації щодо змін до нормативно-

правової бази України в напрямку посилення ефективності публічного регулювання соціального підприємництва. В другому блоці надано рекомендації щодо впровадження тих чи інших заходів для підтримки соціального підприємництва. В третьому блоці вказано ініціативи, щодо яких в експертному середовищі склалось консенсусне рішення щодо недоцільності їх впровадження на даному етапі з різних причин. Насамперед це пов'язано з ризиками, які зможуть спричинити знищення справедливої конкуренції, створити корупційні ризики та посилити рівень соціальної напруги щодо соціальних підприємств.

Рекомендації змін до нормативно-правової бази, що прямо чи опосередковано регулює діяльність соціального підприємства, потрібно розпочати з введення до понятійного апарату визначення соціального підприємництва, соціального підприємства, та задекларувати державою їх підтримку. Введення цих понять можливо на кількох рівнях. Насамперед це можна зробити через інститут Закону про соціальні підприємства в Україні. Прийняття нового базового Закону завжди супроводжується низкою дискусій та веде за собою політичні ризики. Варто згадати неуспішну долю вже поданих проектів ЗУ «Про соціальні підприємства» [37]. Тому альтернативним рішенням є введення цього поняття в такі документи, як «Стратегія розвитку соціального підприємництва», «Концепція підтримки соціального підприємництва» або «Державна програма підтримки соціального підприємництва».

Варто зазначити, що прийняття такого документу на державному рівні може значно активізувати його поширення на регіональному рівні, позаяк до завершення реформи децентралізації виконавча влада на місцях здійснюється вертикаллю місцевих державних адміністрацій, що підпорядковуються КМУ.

В процесі визначення поняття соціального підприємництва варто виходити з позиції того, що вся ця діяльність провадиться з метою створення нових можливостей, тому критично важливим є не створити занадто вузьку рамку, під яку не підпаде більшість існуючих соціальних підприємств

України. Так, однією з робочих моделей визначень є така, що соціальне підприємництво це - «підприємницька діяльність, що першочергово має на меті досягнення соціальних результатів», а соціальне підприємство, в свою чергу, це - «суб'єкт господарювання, що може мати ознаку неприбутковості та відповідно до власної організаційно-правової форми здійснює підприємницьку діяльність з метою створення соціальної цінності шляхом вирішення соціальної проблеми чи створення додаткового блага». При цьому, у фактичному вираженні соціальна цінність має вимірюватись або шляхом працевлаштування вразливих категорій населення, або перерахуванням на соціальну мету певного відсотку з прибутку чи обороту, або ж створенням іншої, вимірюваної соціальної цінності.

Зважаючи на те, що міністерства забезпечують формування та реалізують державну політику, а інші ЦОВВ можуть лише виконувати окремі функції з реалізації державної політики, визначеної міністерством, то важливим є закріпити саме міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства в Україні, як такий ЦОВВ, що формує та відповідає за реалізацію політики щодо підтримки розвитку соціального підприємництва. В процесі створення політики важливо співпрацювати з офісом підтримки малого та середнього бізнесу, що є постійно діючим консультативно-дорадчим органом при Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, та утворений з метою сприяння виконанню завдань, визначених планом заходів з реалізації Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні.

Важливою ознакою координації зусиль різних структур державного, самоврядного, підприємницького та експертного рівнів стане утворення міжвідомчої координаційної ради, до якої вартує включити представників профільного міністерства, Міністерства соціальної політики, Міністерства молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, асоціації соціальних підприємств України, експертів, активістів підприємницьких та молодіжних рухів. Робота такої міжвідомчої ради стане ефективним діалоговим

майданчиком для координації ініціатив, позицій та зусиль щодо розвитку соціального підприємництва в Україні.

Зважаючи на створення інституту соціального підприємництва та передбачення у його діяльності тих чи інших привілеїв на різних рівнях, важливо здійснювати статистичний або ж реєстровий облік. Не допускаючи у жодному разі створення додаткової обов'язкової звітності для соціальних підприємців, варто запровадити ведення реєстру на національному рівні. Такі функції за згодою можуть бути покладені на саморегульовану асоціацію соціальних підприємств в Україні. Ведення такого реєстру є важливим для підтримки комунікації з реально діючими підприємствами та системного аналізу ефективності підтримки. Запровадження реєстру також дасть змогу дослідникам та науковцям спростити пошуки діючих підприємств та допоможе іншим підприємствам розвивати мережування та будувати платформи для обміну досвідом.

На базі таких платформ має розпочатись процес обговорення та розробки опису єдиних критеріїв та стандартів роботи соціального підприємництва в Україні. Цей процес потребує додаткового проведення досліджень, ресурс на проведення яких варто залучити за допомогою програм підтримки міжнародної технічної допомоги.

Запровадження вищевказаних змін до нормативно-правових актів є малою децицею серед переліку необхідних змін, проте навіть вони виконують кілька важливих функцій, а саме зафіксують поняття, політично проголосять підтримку такому явищу та утворять правове поле для подальшої системної підтримки діяльності соціальних підприємств в Україні.

3.2.2. Рекомендації щодо підтримки діяльності соціальних підприємств в Україні

Держава Україна системно розвиває інфраструктуру надання грантової підтримки організаціям громадянського суспільства на здійснення проєктів та програм, що пов'язані з підтримкою соціальних ініціатив. Незважаючи на

певні застереження від експертів, що висловлюються Міністерству соціальної політики щодо непрозорості проведення конкурсів, така ініціатива, як Український культурний фонд, отримує багато схвальних відгуків та символізує перехід державної бюрократії на більш дружні процеси. Зважаючи на те, що соціальне підприємництво здійснюється з метою створення соціальної цінності, цілком прийнятним є надання грантів або через схожу до Українського культурного фонду структуру, або через розширення профілю діяльності фонду. Ці гранти мають спрямовуватись на підвищення рівня соціальної цінності, не надаючи прямих фінансових зисків для соціальних підприємств, радше реалізуючись з неприбутковою метою.

Зважаючи на соціальну користь, яку здійснює успішне соціальне підприємництво завдяки своїй суті, важливо, що держава має існуючі механізми, в т.ч. і не критичної фінансової підтримки. Так, одним зі шляхів може бути розширення програми державного пільгового кредитування «5-7-9», в т.ч. на соціальні підприємства, які б відповідали певним визначеним вимогам щодо соціальної цінності.

Питання працевлаштування та економічної спроможності для вразливих категорій населення є критично важливим для держави. Сприяння розвитку підприємництва, здійснюваного вразливими категоріями населення, допомагає одразу вирішувати кілька соціальних проблем. Коли це підприємництво стає соціальним, ефект мультиплікується. Тому доцільно запровадити в нових або існуючих державних програмах підтримку для представників вразливих категорій населення, які планують започаткувати власне соціальне підприємство.

Радянський спадок залишив на території локальних громад значний ресурс у вигляді адміністративних будівель. Багато будівель в ході приватизації за часи незалежності були передані в приватну власність, проте значна їх кількість все ще залишається на балансі держави та місцевого самоврядування. Надання таких приміщень соціальним підприємствам в короткострокову та довгострокову оренду на пільгових умовах надасть

починаючому соціальному підприємству відчутну допомогу, не посилюючи значно його конкурентні переваги. Таку підтримку можна вважати досить м'якою, проте в той же час вона допоможе підвищити мотивацію підприємця та ствердити його переконання в доцільності розвитку соціального підприємства.

Незважаючи на постійний розвиток місцевого самоврядування в Україні, та значну частину не залежних від центральної влади повноважень, голови місцевих рад часто переймають рекомендований урядом досвід щодо тих чи інших процесів. Таким чином, важливо поширювати рекомендації щодо підтримки соціального підприємництва на місцях, апелюючи до близькості підприємств до місцевої ради, та вирішення безпосередньо локальних проблем. Зважаючи на прийняття в Вінницькій об'єднаній територіальній громаді програми підтримки соціального підприємництва, важливо проаналізувати її ефективність та поширити існуючий досвід серед інших громад в Україні.

Заключною рекомендацією в цьому пункті буде рекомендація розвивати освітнє середовище з метою поширення підприємницьких знань та знань про соціальне підприємництво серед учнівської та студентської молоді. Так, володіючи інноваційним дизайн-мисленням молодь, навчаючись, зможе започатковувати невеликі стартапи, зокрема екологічні, що матимуть шанси з часом вирости в стабільний бізнес. Доросле населення також потребує неформальної освіти щодо соціального підприємництва. Власники та менеджери діючих соціальних підприємств потребують консультацій та періодичного підвищення кваліфікації. Підтримка освітніх ініціатив є зміною, з важливістю впровадження якої консенсусом погодились експерти в межах дослідження. Вона допоможе з певною віддаленістю в часі зчинити системний вплив на зміну свідомості населення.

Такий комплекс підтримки також є початковим, не вимагає від держави та місцевого самоврядування значних фінансових вливань, не спричиняє дисбалансу ринкової економіки щодо надання значних додаткових

преференцій та спрямований на підвищення організаційної спроможності новостворених соціальних підприємств в Україні.

3.2.3. Не рекомендовані зміни в напрямку сприяння розвитку соціального підприємництва в Україні

Впроваджуючи політику підтримки соціального підприємництва важливим є дотримуватись балансу в визначенні розміру підтримки для недопущення порушення правил чесної конкуренції. Так, експертним середовищем в межах проведеного дослідження консенсусом було досягнуто згоди про необхідність соціальним підприємствам бути повновартісними прибутковими суб'єктами господарювання, що не потребують дотаційної підтримки на здійснення своєї діяльності, а можуть ефективно генерувати додатній економічний результат та завдяки цьому реалізовувати власну соціальну місію.

Для недопущення появи корупційних ризиків та дисбалансу в конкуренції на ринку недопустимо продовжувати політику створення додаткових податкових преференцій для соціальних підприємств.

Занепокоєння серед громадського антикорупційного середовища також викликають будь-які зміни в правила тендерних закупівель. Надання соціальним підприємствам спрощеного доступу до торгових майданчиків системи державних закупівель ProZorro є несправедливою перевагою та такою, що несе в собі корупційні ризики та сприяє появі фіктивних соціальних підприємств. Аналогічні ризики та небезпека виникає при створенні преференцій для експорту та імпорту продукції, що створена соціальними підприємствами.

Незважаючи на підтримувальну позицію певного кола експертів, утворення нової ОПФ для соціальних підприємств наразі несе за собою більше ризиків, аніж безпосередніх переваг. Як було нами зазначено в підрозділі 1.2, однією з переваг діяльності соціального підприємництва в Україні та чинником, що сприяв його поширенню в нашій державі, став широкий,

фактично необмежений вибір ОПФ приватного права. Утворення спеціальної ОПФ несе ризик виведення з-поза відповідної рамки фізичних осіб – підприємців, релігійних організацій, організацій громадянського суспільства, та інших організацій, що здійснюють соціальне підприємництво, в тому числі з використанням відповідної ознаки неприбутковості.

Висновки до розділу 3

В третьому розділі ми запропонували модель публічного регулювання діяльності соціальних підприємств. Зважаючи на дотичність до соціального підприємництва багатьох стейкхолдерів, згадана модель включає в себе широке коло різних структур. Інноваційною пропозицією в ній є залучення до системи публічного регулювання саморегулюючої асоціації соціальних підприємств України.

Саморегулююча асоціація зможе виступати арбітром у взаємодії держави та соціальних підприємців, водночас надаючи методичні, консультаційні та освітні послуги в напрямку просвітництва стосовно соціального підприємництва в Україні та світі. В процесі утворення саморегулюючої асоціації важливо дотримуватись принципів, базованих на правах людини: відкритості, підзвітності, участі та недискримінації. Застосування згаданих принципів є передумовою визнання легітимності такої асоціації в середовищі соціальних підприємців

Проведене дослідження серед експертного середовища вказало нам як на ті зміни, щодо яких є найвищий консенсус про необхідність їх впровадження, так і на ті, котрі категорично впроваджувати не варто.

Важливим в напрямку змін є внесення до нормативної бази України поняття «соціальне підприємництво» та «соціальне підприємство», а також публічне декларування його підтримки.

Замість зосередження на прямих вигодах, що прямо чи опосередковано послаблюють рівень вільної конкуренції під час впровадження тих чи інших змін, варто зосереджуватись на «м'яких» аспектах діяльності соціальних

підприємств – популяризації, навчанні, проведенні додаткових консультацій. Фінансова підтримка у вигляді невеликих грантів чи наданні кредитів за пільговими ставками є можливою в невеликих обсягах та водночас потрібною для соціальних підприємців.

Соціальні підприємства в Україні в основному представлені у вигляді малих підприємств. Це означає невеликий масштаб діяльності водночас з прив'язкою до місцевих громад. В процесі децентралізації важливо залучати до процесу підтримки соціальних підприємств об'єднані територіальні громади. Для цього варто поширювати та популяризувати успішні приклади такої підтримки, що вже існують на території України.

ВИСНОВКИ

Соціальне підприємництво – нове та складне явище, що інтегрується в світову та українську економіку. Саме по собі воно є інноваційним та допомагає бізнесу окрім прибутку досягнути значного соціального ефекту, вирішити ту чи іншу соціальну проблему. Зараз соціальні підприємства в Україні не мають чіткого означення та керуються виключно ентузіастами без жодного додаткового стимулу. Держава має бути зацікавлена в розвитку такого типу підприємництва, адже успішні кейси знімуть часткове навантаження на державний апарат. Для успішної підтримки розвитку соціального підприємництва в Україні необхідно провести певне унормування його діяльності, окреслити визначення та ознаки. Цей процес є тривалим в часі та потребує залучення великої кількості експертів та полісі-мейкерів.

В першому розділі магістерської роботи нами було проаналізовано соціальне підприємництво як явище, зокрема розглянуто його історичні передумови, становлення, перші успішні приклади. Ми визначили відмінність соціального підприємництва від інших типів здійснення підприємницької та соціальної діяльності, виокремили його особливості, розглянули підходи до формувань визначень в іноземних юрисдикціях.

Так, міжнародний досвід розвитку соціального підприємництва різниться від країни до країни. Низка західних країн створюють унікальні окремі ОПФ, що створюються спеціально для забезпечення потреб соціальних підприємців. Як результат, соціальне підприємництво в таких країнах отримує додаткові інструменти для розвитку, з іншої сторони змінюючи себе для точної відповідності законодавчої рамки.

В другому підрозділі нами розглянуто інформацію про становлення соціального підприємництва в Україні. Починаючи з передумов, що мали місце бути впродовж цілого XIX сторіччя у вигляді діяльності підприємницьких родин українських меценатів, продовжуючи роками стагнації радянської доби, котра повністю зруйнувала приватну підприємницьку діяльність, проте дала початки першим підприємствам людей

з інвалідністю, що, окрім підприємницької, виконували також соціальну функцію, ми перейшли до сучасного стану. Описавши динаміку розвитку соціальних підприємств, ми розглянули і ОПФ, географічний розподіл, а також найпоширеніші типи соціальних підприємств, що працюють в Україні.

Так, в Україні існують незалежні групи дослідників, науковців, експертів, службовців та політиків, які займаються системним дослідженням та вболівають за розвиток соціального підприємництва в Україні. Попри це, існує проблема в налагодженні якісної комунікації між ними, що призводить до відсутності консенсусних та компромісних рішень на шляху до унормування діяльності соціальних підприємств.

Третій розділ був присвячений огляду законодавства. Ми оглянули найважливіші Закони України та їх вплив на діяльність соціальних підприємств, вибір ОПФ, оподаткування. В межах чинного законодавства соціальні підприємці здійснюють свою діяльність як у прибуткових, традиційних ОПФ у вигляді фізичних осіб – підприємців, товариств з обмеженою відповідальністю, приватних підприємств. Так і в неприбуткових – на базі громадських об'єднань та благодійних фондів. Значну увагу було приділено аналізу правового забезпечення діяльності організацій громадянського суспільства, що здійснюють свою соціальну місію та вирішують соціальні проблеми, реалізуючи товари та послуги на комерційній основі та зберігаючи статус неприбутковості. Останнє стало можливим завдяки змінам до ПКУ в частині реформи статусу неприбутковості, а також оподаткуванню неприбуткових організацій, в межах якого, фактично, знімається контроль за джерелами надходжень коштів до неприбуткових організацій, а залишається виключно контроль за напрямками витрачання.

Відсутність чіткого визначення поняття соціального підприємництва та його місця в українському законодавстві зменшує можливості держави щодо його підтримки. З іншої сторони, відсутність додаткових рамок призвела до росту кількості підприємств, що ідентифікують себе соціальними. В той же час, для підприємств, заснованих організаціями людьми з інвалідністю, існує

змога отримати пільги. Проте процес отримання таких пільг є складним, непрозорим та потребує модернізації.

На рівні місцевого самоврядування розпочався процес підтримки соціальних підприємств, зокрема Вінницькою міською радою прийнято профільну програму підтримки розвитку соціального підприємництва, що стала першою в Україні та, за умови її успішного виконання, може бути поширена як примірна серед органів місцевого самоврядування.

В другому розділі магістерської роботи ми досліджували потреби щодо публічного регулювання діяльності соціальних підприємств. Насамперед нами було розглянуто екосистему соціального підприємництва та оточуюче середовище. Так, інституційне середовище регулювання діяльності соціального підприємництва є різноплановим та потребує врахування інтересів багатьох стейкхолдерів, з врахуванням обмеженої раціональності кожного з них. Згідно з даними ПЕСТ-аналізу, в суспільстві є як позитивні чинники (суспільний запит, позитивна облікова політика НБУ, податкова політика, передвиборче вікно можливостей) так і виклики (інфляційні та валютні ризики, демографічні зміни, зниження світової економіки у зв'язку з пандемією коронавірусної інфекції).

Другий підрозділ другого розділу визначив основні методологічні засади дослідження. В межах дослідження були зібрані експертні позиції щодо впровадження в нормативно-правову базу України тих чи інших положень з метою покращення функціонування соціального підприємництва в Україні, сприяння його розвитку.

Провівши опитування, в третьому підрозділі другого розділу ми проаналізували результати дослідження та визначили присутність якісних пропозицій, згідно з якими експертне середовище має консолідовані ствердні позиції, а також консолідовані заперечувальні позиції. Також були виокремлені пропозиції, щодо яких експертне середовище має поляризовані позиції. Окрім того, експертами були вказані цінні коментарі щодо побоювань, зауважень та рекомендацій, на які варто звертати увагу при розробці

пропозицій щодо покращення публічного регулювання діяльності соціальних підприємств.

Підсумовуючи, дослідження в комплексі варто вважати дослідженням впливу. Воно потрібне не просто для збору інформації, а для подальшого її використання. Основними користувачами результатів дослідження мають виступити основні стейкхолдери процесу становлення соціального підприємництва в Україні – ОГС, окремі експерти та науковці, органи державної влади, місцевого самоврядування та, що найважливіше, бізнес, зокрема малий та, частково, середній.

В цілому, проведене дослідження вказало на першочергові проблеми щодо функціонування соціального підприємництва та надало змогу отримати якісні висновки щодо доцільності запровадження публічного регулювання та вдосконалення правових основ діяльності соціального підприємництва в Україні.

В третьому розділі ми запропонували модель публічного регулювання діяльності соціальних підприємств. Зважаючи на дотичність до соціального підприємництва багатьох стейкхолдерів, згадана модель включає в себе широке коло різних структур. Інноваційною пропозицією в ній є залучення до системи публічного регулювання саморегулюючої асоціації соціальних підприємств України.

Саморегулююча асоціація зможе виступати арбітром у взаємодії держави та соціальних підприємців, водночас надаючи методичні, консультаційні та освітні послуги в напрямку просвітництва стосовно соціального підприємництва в Україні та світі. В процесі утворення саморегулюючої асоціації важливо дотримуватись принципів, базованих на правах людини: відкритості, підзвітності, участі та недискримінації. Застосування згаданих принципів є передумовою визнання легітимності такої асоціації в середовищі соціальних підприємців.

Проведене дослідження серед експертного середовища вказало нам як на ті зміни, щодо яких є найвищий консенсус про необхідність їх впровадження, так і на ті, котрі категорично впроваджувати не варто.

Важливим в напрямку змін є внесення до нормативної бази України поняття «соціальне підприємництво» та «соціальне підприємство», а також публічне декларування його підтримки.

Замість зосередження на прямих вигодах, що прямо чи опосередковано послаблюють рівень вільної конкуренції під час впровадження тих чи інших змін, варто зосереджуватись на «м'яких» аспектах діяльності соціальних підприємств – популяризації, навчанні, проведенні додаткових консультацій. Фінансова підтримка у вигляді невеликих грантів чи наданні кредитів за пільговими ставками є можливою в невеликих обсягах та водночас потрібною для соціальних підприємців.

Соціальні підприємства в Україні в основному представлені у вигляді малих підприємств. Це означає невеликий масштаб діяльності водночас з прив'язкою до місцевих громад. В процесі децентралізації важливо залучати до процесу підтримки соціальних підприємств об'єднані територіальні громади. Для цього варто поширювати та популяризувати успішні приклади такої підтримки, що вже існують на території України.

Соціальне підприємництво в світі є досить новим явищем. Хоча історично вже сформовані країни-лідери, проте відрив не є великим. І від того, наскільки успішним буде розвиток цього явища в Україні, настільки ми будемо в світовому порядку денному. Навіть сам факт становлення соціального підприємництва є цінним для держави, адже, вирішуючи соціальні проблеми, воно тим самим знімає напругу в державі та полегшує навантаження на бюджет. Зважаючи на такі ознаки соціального підприємництва, очевидно, що держава має бути зацікавлена в його розвитку.

Надані нами в магістерській роботі пропозиції кроків щодо розвитку соціального підприємництва в Україні є простими у використанні та зможуть показати свої результати в короткостроковій перспективі.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Бюджетний Кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-VI>.
3. Господарський Кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>.
4. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=322-08>.
5. Податковий Кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.
6. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>.
7. Закон України №5073-VI «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>.
8. Закон України №245-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-19>.
9. Закон України №3236-IV «Про волонтерську діяльність» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>.
10. Закон України №4572-VI «Про громадські об'єднання» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
11. Закон України №755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» [Електронний

- ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.
12. Закон України №1768-III «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>.
 13. Закон України №2109-III «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-14>.
 14. Закон України №1727-IV «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1727-15>.
 15. Закон України №157-VIII «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
 16. Закон України №1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
 17. Закон України №5067-VI «Про зайнятість населення» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
 18. Закон України №1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.
 19. Закон України №2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
 20. Закон України №1160-IV «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>.

21. Закон України №2464-VI «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.
22. Закон України №1087-IV «Про кооперацію» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>.
23. Закон України №875-XII «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12>.
24. Закон України №2961-IV «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>.
25. Закон України №469/97-ВР «Про сільськогосподарську кооперацію» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80>.
26. Закон України №2671-VIII «Про соціальні послуги» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>.
27. Закон України №2249-VIII «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17>.
28. Закон України №2558-III «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.
29. Закон України №3551-XII «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>.
30. Закон України №796-XII «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [Електронний

ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12/>.

31. Постанова Кабінету Міністрів України від 08.08.2007р. №1010 «Про затвердження Порядку надання дозволу на право користування пільгами з оподаткування для підприємств та організацій громадських організацій осіб з інвалідністю» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1010-2007-%D0%BF>.
32. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014р. №442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF>.
33. Постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.2016р. №440 «Про затвердження Порядку ведення Реєстру неприбуткових установ та організацій, включення неприбуткових підприємств, установ та організацій до Реєстру та виключення з Реєстру» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-2016-%D0%BF>.
34. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.05.2018р. №292-р «Деякі питання реалізації Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/292-2018-%D1%80>.
35. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.08.2019р. №657-р «Про затвердження плану заходів на 2019 рік щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/657-2019-%D1%80>.
36. Рішення Вінницької міської ради від 22.05.2020 №2230 «Про затвердження Програми розвитку соціального підприємництва на території Вінницької міської ОТГ на 2020 – 2022 роки» [Електронний

ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.vmr.gov.ua/Docs/CityCouncilDecisions/2020/%E2%84%962230%2022-05-2020.pdf>.

37. Відхилений проект Закону про соціальні підприємства №2679-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2710&skl=9.
38. Бочарнікова А. Опитувальна таблиця для заповнення експертами з розвитку соціального підприємництва / А. Бочарнікова, С. Корнилюк., 2020.
39. Біланич Л. В. Пільгове оподаткування та форми підтримки соціального підприємництва в Україні / Л. В. Біланич. // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі.. – 2018. – №4. – С. 73–79.
40. Борнштейн Д. Как изменить мир. Социальное предпринимательство и сила новых идей / Девид Борнштейн. – Москва: Альпина Паблицер, 2015. – 496 с.
41. Важинський С. Е. Методика та організація наукових досліджень. Навчальний посібник / С. Е. Важинський, Т. І. Щербак. – Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – 260 с.
42. Громадські і благодійні організації в Україні. Реєстрація та діяльність / [М. В. Лациба, С. П. Старосольська, Д. В. Сидоренко та ін.]. – Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. – 148 с.
43. Громадські організації в Україні у 2012 р.: Стат. бюлетень / Державна служба статистики України. – К., 2013. – 156 с.
44. Гульбежян М. Опыт развития социального предпринимательства в США / Гульбежян М., Вайнер В. – Москва, 2014 – 56 с.
45. Демографічна та соціальна статистика. Населення та міграція: // Державний комітет статистики України, 2018.

46. Долуда О. Організаційно-правові форми для здійснення соціального підприємництва в Україні. Особливості оподаткування соціальних підприємств / Олеся Долуда. – Київ, 2016.
47. Долуда О. Соціальне підприємництво. Бізнес-модель. Реєстрація. Оподаткування / О. Долуда, В. Назарук, Ю. Кірсанова. – Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2017. – 92 с.
48. Економічні теорії в системі наукових економічних знань: Навчальний посібник / Н.П. Мацелюх, Т.А. Максименко, В.В. Мартиненко, М.М. Теліщук та ін. – Київ. : Видавництво «Центр учбової літератури», 2015. – 226 с.
49. Екосистеми соціального підприємництва в Україні: Виклики та можливості – Київ: РАСТ, 2018. – 38 с.
50. Єфіменко Л. М. Соціальне підприємництво як інструмент вирішення соціальних проблем розвитку громад / Людмила Миколаївна Єфіменко. // Сучасні наукові дослідження на шляху до євроінтеграції: матеріали міжнародного науково-практичного форуму. – 2019. – №2. – С. 171–174.
51. Зайцева О.І. Організаційні механізми управління соціальними підприємствами в умовах ринкової самоорганізації / О.І. Зайцева // Чернігівський науковий часопис Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1, Економіка і управління (ISSN International Centre, Ulrich, Лань, EBSCO, Index Copernicus). – Чернігів: ЧДІЕУ, 2016. – №1(5). – Т.2. – С.83-87.
52. Заславська К. А. Менеджмент підприємств малого бізнесу: навч. посібник / К.А. Заславська; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Харків. нац. екон. ун-т. – Харків : Вид-во ХНЕУ, 2011. – 200 с.
53. Каталог соціальних підприємств України 2016-2017 року / за ред. В. Назарук – Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2017 – 302 с.
54. Кейт Т. 7 кроків до ефективного вимірювання впливу / Т. Кейт, Р. Гізер. – Київ: Ін-Фокус Ентерпрайзес, 2016. – 16 с.

55. Кірсанова Ю. Правові, податкові та облікові засади здійснення підприємницької діяльності громадськими об'єднаннями та благодійними організаціями / Юлія Кірсанова. – Київ, 2019. – 12 с.
56. Кожемяченко О. О. Соціальне підприємництво: світовий досвід та практичні аспекти становлення в Україні / О. О. Кожемяченко, О. С. Солосіч, М. О. Голуб. // Сучасні проблеми економіки і підприємництва. – 2018. – №21. – С. 140–149.
57. Кокоть В. Зелена книга соціального підприємництва / Валерій Кокоть. – Київ: Український Форум Благодійників, 2020.
58. Мокій А.І. Розвиток соціального підприємництва у контексті зміцнення економічної безпеки депресивних територій / А.І. Мокій, О.І. Дацко // Економічна безпека і підприємництво. – 2014. – № 1 (53). – С. 155–166.
59. Наумова М. Сутність соціального підприємництва та його роль у соціально-економічному розвитку суспільства / М. Наумова. // Аспекти праці. – 2014. – №4. – С. 34–39.
60. Никифорак В. А. Соціальне підприємництво: сутність та особливості розвитку / В. А. Никифорак. // Економіка і суспільство. – 2017. – №8. – С. 327–324.
61. Овсянюк-Бердадіна О. Ф. Соціальне підприємництво як інноваційний інструмент вирішення суспільних проблем: передумови становлення та активізації / О. Ф. Овсянюк-Бердадіна, Ж. Л. Крисько. // Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. – №6. – С. 129–132.
62. Осипова С. К. Соціальне підприємництво як об'єкт державного регулювання / С. К. Осипова. – С. 48–56.
63. Підсумковий звіт за результатами дослідження «Соціальні підприємства в Україні» – Київ, 2017. – 32 с.
64. Родіна О. Г. Конспект лекцій з нормативної навчальної дисципліни циклу професійної та практичної підготовки «Теорія організацій» / О. Г.

- Родіна. – Донецьк: Донецький національний технічний університет, 2013.
65. Розвиток соціального підприємництва як напрям державного регулювання ринку праці. // Економіка і організація управління. – 2016. – №2. – С. 300–309.
 66. Свинчук А.А. Міжнародний досвід розвитку соціальних підприємств: уроки для України / А.А. Свинчук // Стратегія економічного розвитку України. – №34. – КНЕУ, 2014. – С.25-33
 67. Свинчук А. А. Організаційні механізми розвитку соціальних підприємств в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Свинчук Анастасія Анатоліївна – Київ, 2016. – 19 с.
 68. Свинчук А. А. Організаційні механізми розвитку соціальних підприємств в Україні : дис. канд. ек. наук : 08.00.04 / Свинчук Анастасія Анатоліївна – Київ, 2016. – 336 с.
 69. Свинчук А.А. Основні теоретичні підходи до визначення поняття «соціальне підприємництво» / А.А. Свинчук // Соціально–економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції. – 2013. – №12(1). – С. 85-87.
 70. Свинчук А.А. Соціальне підприємництво: історична ретроспектива / А.А. Свинчук // Стратегічні імперативи сучасного менеджменту : зб. матеріалів III 230 Міжнар. наук.-практ. конф. (17–18 березня 2016 р.) у 2 ч. — К. : КНЕУ, 2016. — Ч. 1. — С. 257-261.
 71. Свинчук А.А. Характерні риси соціального підприємництва як нової форми ведення бізнесу / А.А. Свинчук // Економіка підприємства: теорія та практика: зб.матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф.; 12 жовт. 2012 р. – К.: КНЕУ, 2012. - С.197-198.
 72. Смаль В. Що слід знати про соціальне підприємництво / В. Смаль, В. Кокоть. – Київ: Проект «Партнерство для розвитку міст», 2017. – 54 с.

73. Соціальне підприємництво: Від ідеї до суспільних змін / [А. О. Корнецький, А. А. Свинчук, В. Я. Назарук та ін.]. – Київ: ТОВ «Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. – 188 с.
74. Спреклі Ф. Курс планування соціального підприємництва / Фрір Спреклі. – Київ: Британська Рада, 2011. – 68 с.
75. Ткачук І. Я. Соціальне підприємництво як фактор розвитку малого та середнього підприємництва в Україні / І. Я. Ткачук, Х. В. Євчук. // Агросвіт. – 2017. – №9. – С. 57–61.
76. Шаповалова Т. В. Соціальне підприємництво і фандрейзинг на допомогу військовослужбовцю, звільненому в запас / Т. В. Шаповалова. – Київ: Міжнародний фонд соціальної адаптації, 2016. – 186 с.
77. Ящук Т.А., Бурдужа І.І. Становлення соціального підприємництва в Україні // Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, 15 березня 2019 року / Упоряд. О.А. Іващенко. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2019. С. 276 - 279.
78. Арапетян А. Чисті прибутки соціального підприємництва. [Електронний ресурс] / А. Арапетян, О. Архипчук // Практика управління №7. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: http://svb.ua/sites/default/files/Social_enterprises.pdf.
79. Державна служба статистики в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
80. Динаміка міграції в Україні: де живе найбільше переселенців / Слово і Діло, 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slovoidilo.ua/2018/12/20/infografika/suspilstvo/dynamika-mihracziyi-ukrayini-zhyve-najbilshe-zareyestrovanyx-pereselencziv>
81. Офіційний вебсайт Вінницької міської ради [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.vmr.gov.ua/default.aspx>.
82. Податкові пільги підприємствам інвалідів [Електронний ресурс] // ПОДАТКИ & БУХОБЛІК. – 2018. – Режим доступу до ресурсу:

- <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2018/february/issue-14/article-34116.html>.
83. Поняття венчурного капіталу: неформальний та формальний сектори [Електронний ресурс] / Українська асоціація інвестиційного бізнесу - Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/files/articles/204/13_4.pdf.
 84. Проект концепції розвитку соціального підприємництва в Україні [Електронний ресурс] // ОБСЄ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/417257>.
 85. Рябова О. Розвиток як тренд [Електронний ресурс] / Ольга Рябова // Новый бизнес. Социальное предпринимательство. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://nb-forum.ru/interview/experts/razvitie-kak-trend>.
 86. Смаглий К. Чи потрібен Україні закон про соціальне підприємництво? [Електронний ресурс] / К. Смаглий – 2013. – Режим доступу: <https://biggggidea.com/practices/1163/>.
 87. Соціальне підприємництво в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://socialbusiness.in.ua/>.
 88. Abele L. Funding your startup social enterprise [Electronic resource] / L. Abele. - 2015. - Mode of access: <http://www.socialgoodguides.com/funding-yourstartup-social-enterprise-guide/>
 89. About Ashoka [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.ashoka.org/en-us/about-ashoka>.
 90. Braunerhjelm P. Social entrepreneurship – a survey of current research. [Electronic resource] / P. Braunerhjelm, U. Hamilton – 2010. - Mode of access: http://entreprenorskapsforum.se/wp-content/uploads/2013/03/WP_09.pdf
 91. Finding Australia's Social Enterprise Sector (FASES) [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.socialtraders.com.au/about-social-enterprise/fases-and-other-research/social-enterprise-in-australia/>.

92. Social enterprise: statistics from around the world [Electronic resource] – Mode of access: <http://socialgoodstuff.com/2016/08/statistics-from-around-the-world/>.
93. The better entrepreneurship policy tool. Social entrepreneurship self-assessment statements [Electronic resource] // European Commission. – 2020. – Mode of access: https://betterentrepreneurship.eu/sites/default/files/Social_Entrepreneurship_2018_for_download.pdf.
94. What is Social Entrepreneurship? [Electronic resource] / The Center for the Advancement of Social Entrepreneurship – Mode of access: <https://centers.fuqua.duke.edu/case/about/what-is-social-entrepreneurship/>
95. What is social entrepreneurship? A Western Concept. [Electronic resource] / Rise Africa Rise – Mode of access: <https://riseafricarise.com/what-is-social-entrepreneurship/>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Інформація про відомі приклади українських соціальних підприємств

<p>Піцерія «Veterano Pizza»</p>	<p>Місцезнаходження: м.Київ Рік заснування: 2015 Місія: Допомога ветеранам бойових дій на Сході України адаптуватися до мирного життя, підтримка учасників війни та їхніх сімей, працевлаштування ветеранів АТО/ООС. Бізнес-модель: Діяльність піцерії для працевлаштування ветеранів АТО/ООС, генерування прибутку для підтримки ветеранів та їхніх сімей, залучення коштів завдяки «підвішеній піці» для підтримки військових, медиків, рятувальників та поліцейських. [57] Сайт: https://veteranopizza.com</p>
<p>Громадський ресторан «Urban Space 500»</p>	<p>Місцезнаходження: м.Київ Рік заснування: 2017 Цілі: Активізація проактивного кластеру міста, що дає імпульс ініціативам та зберігає динаміку їх розвитку; створення прозорого цільового фонду, призначеного для фінансування соціальних проектів та стартапів, спрямованих на розвиток міста; об'єднання 500 людей практичного інтелекту, готових інвестувати у проект та розподіляти кошти на фінансування інших ініціатив. Вирішення соціальних проблем, працевлаштування людей з вразливих категорій. Бізнес-модель: 80% прибутку ресторану направляється на реалізацію проектів розвитку Києва. Засновниками та засновницями є 500 соціально активних людей, які об'єднались навколо ідеї якісного розвитку міського простору. Сайт: http://urbanspace500.com.ua</p>
<p>Спільнота взаємодопомоги «Емаус-Оселя»</p>	<p>Місцезнаходження: м. Винники Рік заснування: 2003 Місія: Допомогати безпритульним людям віднайти свою гідність у спільноті, а відтак у суспільстві; допомагати суспільству прийняти кожну людину та поширювати ідеї Руху «Емаус». Бізнес-модель: Генерація прибутку здійснюється шляхом збору вживаних речей для утилізації чи подальшого використання, надання послуг з реставрації старих меблів, організації роботи соціального магазину, видавництва вуличного журналу «Просто неба». [57]</p>

Продовження додатка А

	Сайт: http://emaus-oselya.org
Ательє-студія «Pannamoda»	Місцезнаходження: м. Вінниця Рік заснування: 2016 Місія: Працевлаштування людей, які опинились у скрутному становищі у зв'язку з війною на Донеччині та Луганщині. Тип: Працевлаштування соціально вразливих груп населення. Підприємство займається ремонтом та пошиття одягу, машинна вишивка на виробах, ремонт та пошиттям весільних, вечірніх суконь, трикотажних виробів. [53] Сайт: https://pannamoda.business.site/
Товариство з обмеженою відповідальністю «Вінницька ІТ-Академія»	Місцезнаходження: м. Вінниця Рік заснування: 2011 Місія: Якісна освіта із подальшим працевлаштуванням за спеціальністю. Тип: Генерування прибутку для фінансування окремих видів послуг, генерування прибутку для підтримки послуг для окремих груп населення. Працевлаштування представників вразливих груп, навчання представників вразливих груп (люди з інвалідністю, учасники бойових дій на Сході). [53] Сайт: https://ita.in.ua/
Пекарня «Good Bread from Good People»	Місцезнаходження: м. Київ Рік заснування: 2017 Місія: Пекарня соціалізує людей з особливостями розумового розвитку, дає можливість таким людям реалізувати себе та виробляти смачну випічку. Тип: Інклюзивна крафтова пекарня, яка працевлаштовує людей з ментальною інвалідністю. Сайт: https://www.facebook.com/goodbreadfromgoodpeople
Соціальне підприємство «Злагода»	Місцезнаходження: м. Краматорськ Рік заснування: 2010 Місія: Створення робочих місць для людей з інвалідністю, надання їм фінансової та соціальної підтримки. Тип: Соціальний магазин, де можна купити необхідні товари за відносно невисоку ціну. Деяким категоріям громадян продукти розподіляються на безоплатній основі. Сайт: немає

Благодійний магазин «Ласка»	<p>Місцезнаходження: м.Київ Рік заснування: 2012 Мета: ініціювати діалог про стійкість та усвідомленість у моді та заохотити до активної позиції щодо проблеми надмірного споживання. Зміна культурного ландшафту, благодійності та соціального благоустрою міста. Тип: соціальний проект та перший благодійний магазин у Києві. Продаж одягу, взуття, аксесуарів. Сайт: https://laskastore.com/</p>
Соціальне підприємство «Пекарня «Горіховий дім»	<p>Місцезнаходження: м.Львів Рік заснування: 2012 Місія: Подолання бідності засобами соціального підприємництва та допомога жінкам, які потрапили у важкі життєві обставини. Бізнес-модель: Пекарня, їдальня та кейтеринг генерують прибуток для підтримки жінок. [57] Сайт: https://walnut.house/</p>
Благодійна крамниця «Шафа добра»	<p>Місцезнаходження: м.Харків Рік заснування: 2014 Місія: Зробити світ таким, щоб в ньому було місце кожній дитині - через підтримку матерів та вагітних жінок у важких життєвих обставинах. Сприяти благодійним програмам, спрямованим на покращення та захист материнства і дитинства. Тип: Працевлаштування соціально вразливих груп населення, генерування прибутку для фінансування окремих видів послуг, генерування прибутку для підтримки послуг для окремих груп населення. Городяни віддають в магазин речі, які не потрібні їхнім власникам, у розподілі приблизно 20% та 80% – продаються та віддаються партнерським благодійним та соціальним організаціям, або проводяться ярмарки безоплатної роздачі речей в маленьких селищах передмістя. [53] Сайт: https://www.facebook.com/shkafdobra/</p>

Інформація про відомі приклади закордонних соціальних підприємств

Agricool, Франція	Міське вертикальне господарство в тренді. Заснований у 2015 році Гійомом Фурд'єром та Гонзагге Гру, стартап пропонує «Cooltainers», – перероблені контейнери, перетворені на міські ферми, де можна вирощувати фрукти та овочі. Agricool почався з полуниці, яка містить в середньому на 20% більше цукру і на 30% більше вітаміну С, ніж звичайна полуниця з супермаркету. Від Парижа до Дубаю, Agricool прокладає шлях до сталого майбутнього міських агротехнологій. Сайт: https://www.agricool.co/en/
Arborea, Великобританія	Вчений-підприємець Юліан Мельхіоррі вважає, що він може боротися із забрудненням та зміною клімату за допомогою мікроводоростей. Його інновація, «Bio Solar Leaf», – це структура, схожа на сонячну панель, наповнена біоорганізмами, які можуть видаляти вуглекислий газ і виробляти кисень, придатний для дихання, еквівалентний тому, що виробляє 100 дерев, одночасно сприяючи зростанню мікроскопічних рослин для отримання інгредієнтів здорової їжі. Імперський коледж Лондону вже поєднав зусилля зі стартапом біохімічних технологій, щоб впровадити цю пілотну технологію на своєму даху та покращити якість навколишнього повітря. Сайт: http://arborea.io/
ChargedUp, Великобританія	Цей стартап має мобільну мережею зарядок, яка працює на зеленій енергії. Заснований у 2017 році, ChargedUp дозволяє орендувати мобільний зарядний блок в одному пункті та повернути його в іншому місці. Натхненний бізнес-моделлю спільного використання велосипедів, ChargedUp співпрацював з Marks & Spencer, щоб випробувати його сервіс і сподівається поставити зарядні пристрої у понад 1500 локаціях. Сайт: https://chargedup.green/
Chatterbox, Великобританія	У світлі проблем з інтеграцією біженців по всій Європі Мурсал Хедаят вирішила перетворити свій особистий досвід у бізнес-ідею. Переживши труднощі інтеграції як біженки, вона вирішила створити компанію, яка здійснюватиме підготовку та працевлаштування біженців для ведення онлайн та оффлайн навчання їхньої рідної мови. Заснований у 2016 році зі штаб-квартирою в Лондоні, сьогодні Chatterbox пропонує курси мандаринської, французької, фарсі, турецької, арабської, корейської, хінді, іспанської та ін.

	Сайт: https://www.chatterbox.io/
Solar Foods, Фінляндія	Фінський стартап Solar Foods виробляє їстівні білки з води, електрики та повітря. Вони виробляють один кілограм їстівного порошку, багатого білками («Солеїн»), на день, який можна використовувати для збагачення широко споживаної людської їжі, такої як хліб або макарони. Зовсім недавно вони об'єдналися з Європейським космічним агентством для розробки системи виробництва білків для космічних польотів на Марс, а комерційне виробництво планується на 2021 рік. Сайт: https://solarfoods.fi
Orange Fiber, Італія	Щорічно промисловість апельсинового соку Сицилії продукує 700 000 тон відходів, і два італійські дизайнери вирішили використати це, запатентувавши та виготовивши першу стійку тканину з побічних продуктів цитрусового соку. Новостворені легкі матеріали вже були представлені в колекції Salvatore Ferragamo Summer / Spring 2017 та щорічній колекції H&M Conscious Exclusive 2019. У 2015 році компанія отримала премію Global Change Award від H&M Foundation, відповідаючи на потребу модних брендів в стабільності та інноваціях. Сайт: http://orangefiber.it/
Feelif, Словенія	Кращою європейською соціальною інновацією 2017 року став словенський стартап Feelif, який розробляє мультимедійні пристрої для сліпих та людей з порушеннями зору, а також супроводжує мультисенсорні цифрові ігри та навчальний контент. За допомогою цієї соціальної інновації користувачі можуть відчувати форми, досліджувати геометричні діаграми, малювати, грати в ігри тощо. Feelif також був визнаний світовим чемпіоном та найкращим цифровим рішенням у світі Всесвітньою нагородою на World Summit Awards 2019. Сайт: https://www.feelif.com/
Koovee, Франція	Французький стартап був заснований у 2017 році, щоб запропонувати екологічну альтернативу пластиковому столовому приладдю у вигляді економних смачних їстівних столових приборів. Їх ложки, ножі та виделки зроблені з пшеничного борошна, реп'яховій олії та солі, без добавок чи хімікатів та смакують як сухарі. Сайт: https://koovee.co/

Too Good To Go, Данія	<p>Заснований у Копенгагені, Too Good To Go – це додаток, який з'єднує клієнтів з ресторанами та магазинами, які мають непродану, надлишкову їжу та дозволяє клієнтам купувати надлишки їжі за нижчою ціною, ніж звичайна. Це вигідно як для споживачів, так і для навколишнього середовища. Намагаючись боротися з харчовими відходами, вони заощадили понад 20 мільйонів порцій їжі та зменшили близько 40 мільйонів кг CO₂. Нещодавно вони були визнані найкращою компанією Європи на нагородах Tech5.</p> <p>Сайт: https://toogoodtogo.org/en</p>
Sustainer Homes, Нідерланди	<p>Цей голландський стартап, заснований у відповідь на житлову кризу, з якою стикаються сьогодні багато молоді, пропонує модульну модель будинку, яка є повністю самодостатньою, мобільною та стійкою. Зроблені з перероблених контейнерів для перевезення, нові будинки оснащені сонячними панелями, акумулятором для зберігання електроенергії, водяним насосом та розумним обладнанням. Найкраще в цьому: його можна доставити куди завгодно і налаштувати за лічені хвилини.</p> <p>Сайт: https://www.sustainerhomes.nl/</p>

Лист міністерства фінансів України, щодо ведення громадськими
об'єднаннями підприємницької діяльності

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
(Мінфін)

вул. М. Грушевського 12/2 м. Київ 01008 тел. (044) 206-59-47, факс 425-90-26
e-mail: infomf@minfin.gov.ua, код ЄДРПОУ 00013480

№ _____
На № _____ від _____

**Державна фіскальна
служба України**

Міністерство фінансів України розглянуло листи Державної фіскальної служби України від 17.12.2018 № 3608/4/99-99-15-02-02-13, 28.12.2018 № 3751/4/99-99-15-02-02-13 стосовно питання можливості здійснення громадськими об'єднаннями підприємницької діяльності і включення таких об'єднань до Реєстру неприбуткових установ та організацій і повідомляє.

Порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань встановлюється Законом України від 22.03.2012 № 4572-VI «Про громадські об'єднання» (далі – Закон № 4572).

Статтею 1 Закону № 4572 визначено, що громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів.

Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку.

Громадські об'єднання утворюються і діють відповідно до принципів, визначених статтею 3 Закону № 4572, один з яких полягає у відсутності майнового інтересу їх членів (учасників) щодо права на частку майна громадського об'єднання та відповідальності за його зобов'язаннями. Доходи або майно (активи) громадського об'єднання не підлягають розподілу між його членами (учасниками) і не можуть використовуватися для вигоди будь-якого окремого члена (учасника) громадського об'єднання, його посадових осіб (крім оплати їх праці та відрахувань на соціальні заходи).

Статтею 11 Закону № 4572 визначено відомості, які має містити статут громадського об'єднання, зокрема, відомості про мету (цілі) та напрями діяльності такого об'єднання.

ДОКУМЕНТ СЕД Мінфін АСКОД

Сертифікат 41CDBEF7B7ADD73104000000C107000043120000

Підписувач Маркарова Оксана Сергіївна

Дійсний з 10/16/2018 13:07:30 по 10/16/2020 13:07:30

Міністерство фінансів України

11210-09-5/3214 від 06.02.2019

Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи має право здійснювати підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню. Відомості про здійснення підприємницької діяльності громадським об'єднанням включаються до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань (пункт 2 статті 21 Закону № 4572).

Зазначене узгоджується з положеннями статті 86 Цивільного кодексу України, якою визначено, що непідприємницькі товариства (кооперативи, крім виробничих, об'єднання громадян тощо) та установи можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню.

Громадські об'єднання зі статусом юридичної особи, створені ним юридичні особи (товариства, підприємства) зобов'язані вести бухгалтерський облік, фінансову та статистичну звітність, бути зареєстрованими в органах доходів і зборів та сплачувати до бюджету обов'язкові платежі відповідно до закону (пункт 3 статті 23 Закону № 4572).

До того ж, громадське об'єднання зі статусом юридичної особи для виконання своєї статутної мети (цілей) має право володіти, користуватися і розпоряджатися коштами та іншим майном, яке відповідно до закону передане такому громадському об'єднанню його членами (учасниками) або державою, набуте як членські внески, пожертвуване громадянами, підприємствами, установами та організаціями, набуте в результаті підприємницької діяльності такого об'єднання, підприємницької діяльності створених ним юридичних осіб (товариств, підприємств), а також майном, придбаним за рахунок власних коштів, тимчасово наданим у користування (крім розпорядження) чи на інших підставах, не заборонених законом (стаття 24 Закону № 4572).

Водночас відповідно до підпункту 133.4.6 пункту 133.4 статті 133 Податкового кодексу України (далі – Кодекс) до неприбуткових організацій можуть бути віднесені, зокрема, громадські об'єднання, які одночасно відповідають вимогам, встановленим пунктом 133.4 статті 133 Кодексу, а саме:

утворені та зареєстровані в порядку, визначеному законом, що регулює діяльність відповідної неприбуткової організації;

установчі документи яких (або установчі документи організації вищого рівня, на підставі яких діє неприбуткова організація відповідно до закону) містять заборону розподілу отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників у розумінні Цивільного кодексу України), членів такої організації, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб. Для цілей цього абзацу не вважається розподілом отриманих доходів (прибутків) фінансування видатків, визначених підпунктом 133.4.2 пункту 133.4 статті 133 Кодексу;

установчі документи яких (або установчі документи організації вищого рівня, на підставі яких діє неприбуткова організація відповідно до закону) передбачають передачу активів одній або кільком неприбутковим організаціям відповідного виду, іншим юридичним особам, що здійснюють недержавне пенсійне забезпечення відповідно до закону (для недержавних пенсійних фондів), або зарахування до доходу бюджету у разі припинення юридичної особи (у результаті її ліквідації, злиття, поділу, приєднання або перетворення);

внесені контролюючим органом до Реєстру неприбуткових установ та організацій.

До того ж, підпунктом 133.4.2 пункту 133.4 статті 133 Кодексу визначено, що доходи (прибутки) неприбуткової організації використовуються виключно для фінансування видатків на утримання такої неприбуткової організації, реалізації мети (цілей, завдань) та напрямів діяльності, визначених її установчими документами.

Підпунктами 133.4.3 і 133.4.4 пункту 133.4 статті 133 Кодексу передбачено заходи, що здійснюються неприбутковою організацією або контролюючим органом у випадку використання неприбутковою організацією доходів (прибутків) для цілей інших, ніж передбачені підпунктом 133.4.2 цього пункту Кодексу. Зокрема, встановлення контролюючим органом факту використання неприбутковою організацією доходів (прибутків) для цілей інших, ніж передбачені підпунктом 133.4.2 пункту 133.4 статті 133 Кодексу, є підставою для виключення такої організації з Реєстру неприбуткових установ та організацій і нарахування податкового зобов'язання з податку на прибуток підприємств, штрафних санкцій і пені відповідно до норм Кодексу.

Таким чином, положення Кодексу не обмежують можливість здійснення громадськими об'єднаннями, які є неприбутковими організаціями для цілей оподаткування податком на прибуток підприємств, підприємницької діяльності для досягнення мети, заради якої вони були створені, а саме виключно для фінансування видатків на утримання такої неприбуткової організації, реалізації мети (цілей, завдань) та напрямів діяльності, визначених її установчими документами.

Результати підприємницької діяльності громадські об'єднання відображають у Звіті про використання доходів (прибутків) неприбуткової організації, форма якого затверджена наказом Міністерства фінансів України від 17.06.2016 № 553, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 07.07.2016 за № 932/29062, та відповідно до пункту 46.2 статті 46 Кодексу подають його разом із фінансовою звітністю контролюючому органу за місцем реєстрації громадського об'єднання як платника податків.

Міністр

О. МАРКАРОВА

Перелік Законів України, що мають прямий або опосередкований вплив на діяльність соціальних підприємств в Україні

1. Конституція України.
2. Бюджетний Кодекс України.
3. Господарський Кодекс України.
4. Кодекс законів про працю України.
5. Податковий Кодекс України.
6. Цивільний кодекс України.
7. Закон України №5073-VI «Про благодійну діяльність та благодійні організації».
8. Закон України №245-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб».
9. Закон України №3236-IV «Про волонтерську діяльність».
10. Закон України №4572-VI «Про громадські об'єднання».
11. Закон України №755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань».
12. Закон України №1768-III «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям».
13. Закон України №2109-III «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю».
14. Закон України №1727-IV «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю».
15. Закон України №157-VIII «Про добровільне об'єднання територіальних громад».
16. Закон України №1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».
17. Закон України №5067-VI «Про зайнятість населення».

18. Закон України №1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».
19. Закон України №2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству».
20. Закон України №1160-IV «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».
21. Закон України №2464-VI «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».
22. Закон України №1087-IV «Про кооперацію».
23. Закон України №875-XII «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні».
24. Закон України №2961-IV «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні».
25. Закон України №469/97-ВР «Про сільськогосподарську кооперацію».
26. Закон України №2671-VIII «Про соціальні послуги».
27. Закон України №2249-VIII «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк».
28. Закон України №2558-III «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю».
29. Закон України №3551-XII «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».
30. Закон України №796-XII «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»

Перша частина опитувальної анкети

Таблиця Д.1

Позиція експерта щодо цілей які мають бути досягнуті змінами у законодавстві на центральному рівні

#	Ціль	##	Підцілі, аргументи навіщо це треба та опис як це працює	Позиція	Коментар
1. ЗАКОНОДАВЧЕ ВИЗНАННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ					
1.1.	Закріплення та визнання феномену соціального підприємництва на авторитетному рівні. Сам факт закріплення терміну соціального підприємництва в нормативних актах на державному рівні та декларування державної підтримки його розвитку може сприяти популяризації соціального підприємництва	1.1.1.	Стане аргументом для ініціації та адвокації інших програм та ініціатив для розвитку СП. Це посилить позицію соціальних підприємців та профільних експертів у публічній комунікації та адвокації, зокрема переговорах з органами місцевого самоврядування		
		1.1.2.	Стане аргументом для ініціації інших програм та ініціатив на національному рівні та на рівні ОМС (міських/обласних рад) для розвитку СП. Це посилить позицію органів державної влади, державних агенцій, органів місцевого самоврядування щодо прийняття ініціатив/програм чи рішень, які сприяють розвитку соціального підприємництва		
		1.1.3.	Стане аргументом самоідентифікації для діючих підприємців, які зможуть співвіднести свою роботу і самовизначитися зі своєю діяльністю у правовому полі. Зможуть апелювати до законодавства, щодо підстав своєї діяльності		
		1.1.4.	<i>Важливо для політичного, правового, приватного (торгові марки) та самовизнання соціального підприємництва</i>		

Продовження додатка Д

1.2.	Сформування спільного опису єдиних критеріїв та стандартів роботи соціального підприємства в Україні. До затвердженого нормативного акту можна буде апелювати в дискусіях щодо того, є чи не є певне підприємство соціальним і які стандарти роботи воно має демонструвати	1.2.1.	Стане орієнтиром/стандартом при формуванні тексту інших програм та ініціатив для розвитку СП на центральному рівні та на рівні ОМС (міських/обласних рад). Це допоможе органам державної влади, державним агенціям, органам місцевого самоврядування використовувати терміни «Соціальне підприємництво», «Соціальне підприємство» в спільному значенні при підготовці ініціатив/програм чи рішень, які сприяють розвитку соціального підприємництва («згідно вимог/рекомендацій в нормативного акту X підтримку за програмою Y можуть отримати лише ті підприємства та організації які підпадають під критерії Z і ведуть діяльність за стандартом W»)		
		1.2.2.	Стане орієнтиром/стандартом для соціальних підприємців та людей які планують відкриття соціальних підприємств щодо вимог та стандартів яким треба відповідати		
		1.2.3.	Стане орієнтиром/стандартом для експертної спільноти та органів місцевого самоврядування щодо невизнання соціальними підприємствами підприємств які справді не є соціальними.		
		1.2.4.	<i>(місце для ваших доповнень)</i>		
1.3.	Запровадження ведення єдиного реєстру соціальних підприємств, які відповідають стандартам і критеріям п. 2	1.3.1.	На національному рівні має вестися єдиний реєстр соціальних підприємств які відповідають стандартам і критеріям п. 1.2.		
		1.3.2.	Реєстр може вестися на місцевому рівні за бажанням місцевих органів влади, які визначають власні стандарти і критерії визначення соціальних підприємств. На центральному рівні можуть надаватися лише рекомендації щодо стандартів і критеріїв		
		1.3.3.	<i>(місце для ваших доповнень)</i>		

Продовження додатка Д					
1.4.	Створення та закріплення окремої організаційно-правової форми діяльності соціальних підприємств	1.4.1.	Введення окремої організаційно-правової форми СП (альтернативо ГО, ФОП, ТОВ)		
		1.4.2.	<i>(місце для ваших доповнень)</i>		
1.5.	Збереження наявних пільг (пенсії, субсидії та інші виплати) вразливим групам населення при працевлаштуванні на соціальних підприємствах (вразливі групи визначені згідно Закону України «Про соціальні послуги», мають офіційне підтвердження свого статусу)	1.5.1.	Зберігати пільги для людей з інвалідністю		
		1.5.2.	Зберігати пільги батьків, що виховують дитину з інвалідністю		
		1.5.3	Зберігати пільги для літніх людей		
		1.5.4	Зберігати пільги всім іншим вразливим групам населення (багатодітним родинам, матерям-одиначкам, переселенцям, ветеранам АТО/ООС...)		
		1.5.5.	<i>(місце для ваших доповнень)</i>		

Продовження додатка Д

2. ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ					
2.1.	Закріплення відповідальності за розвиток соціального підприємництва за конкретними інституціями	2.1.1.	Зокрема ролі Міністерством економіки у розвитку соціального підприємництва може сприяти розвитку СП		
		2.1.2.	Зокрема ролі Офісу підтримки МСП у розвитку соціального підприємництва може сприяти розвитку СП		
		2.1.3.	Зокрема ролі Міністерства соціальної політики у розвитку соціального підприємництва може сприяти розвитку СП		
		2.1.4.	Зокрема ролі Державної служби зайнятості у розвитку соціального підприємництва може сприяти розвитку СП		
		2.1.5.	Зокрема ролі Органів місцевого самоврядування (міських та обласних рад) у розвитку соціального підприємництва може сприяти розвитку СП		
		2.1.6.	Має бути створено окремий державний аналітичний центр		
		2.1.6.	<i>(місце для ваших доповнень)</i>		

3. КУЛЬТУРА СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА					
3. 1.	Популяризація і просвітництво щодо соціального підприємництва для дотичних осіб	3.1.1.	Включення елементів соціального підприємництва в програму загальної середньої освіти		
		3.1.2.	Включення елементів соціального підприємництва в програму позашкільної освіти (МАН, молодіжні центри органів місцевого самоврядування, тощо)		
		3.1.3.	Включення елементів соціального підприємництва в програму професійно - технічної освіти		
		3.1.4.	Включення елементів соціального підприємництва/окремого профільного курсу в програму вищої освіти		
		3.1.5.	Аспірантура/докторантура		
		3.1.6.	Інформування щодо освітніх можливостей для соціальних підприємців на сайті Офісу розвитку МСП при Міністерстві економіки		
		3.1.7.	Навчання соціальному підприємництву на базі Центрів Зайнятості		
		3.1.7.	Фінансування інших просвітницьких заходів щодо розвитку соціального підприємництва на державному рівні		
		3.1.8.	<i>(місце для ваших доповнень)</i>		

4. ДОСТУП ДО ФІНАНСУВАННЯ ТА ІНШИХ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ					
4. 1.	Отримання соціальними підприємствами від органів державної влади та державних агенцій на спеціальних умовах пільг та додаткових фінансових та матеріальних ресурсів	4.1.1.	Треба встановити пільгові ставки загальнонаціональних податків та зборів для окремих типів соціальних підприємств		
		4.1.2.	Треба встановити пільгові ставки ПДВ для окремих видів товарів та послуг соціальних підприємств		
		4.1.3.	Треба надавати соціальним підприємствам на спеціальних умовах державні гранти через агенції типу «Український культурний фонд», Державна інноваційна фінансово-кредитна установа, або окремих спеціальний фонд		
		4.1.4.	Треба надавати соціальним підприємствам державні пільгові кредити		
		4.1.5.	Треба окремі державні програми для представників вразливих категорій населення, які хочуть зайнятися підприємництвом		
		4.1.6.	Треба надавати соціальним підприємствам в оренду державні будівлі, споруди, землю на пільгових умовах		
		4.1.7.	Треба компенсувати соціальним підприємствам які працевлаштовують людей з інвалідністю частину витрат на заробітну плату супроводжуючих спеціалістів		
		4.1.8.	Треба надати офіційні розяснення органам місцевого самоврядування щодо можливості надання соціальним підприємствам будівлі, споруди, землю на пільгових умовах , локальних грантів, ваучерів, пільг по кредиту, часткових компенсацій з/п та інших ресурсів		
		4.1.9.	<i>(місце для ваших доповнень)</i>		

Продовження додатка Д

5. ДОСТУП ДО РИНКІВ					
5. 1.	Забезпечення соціальним підприємцям в Україні специфічних умов доступу на ринки	5.1.1.	Для соціальних підприємців мають бути особливі умови доступу до державних закупівель		
		5.1.2.	Для соціальних підприємців мають бути особливі умови експорту продукції		
		5.1.3.	Для соціальних підприємців мають бути особливі умови імпорту продукції		
		5.1.4.	Для соціальних підприємців мають бути особливі умови отримання контрактів на виконання соціального замовлення від органів місцевого самоврядування		
		5.1.5.	Соціальні підприємства потребують спеціальні консультації про доступ до ринків		
		5.1.6.	Соціальні підприємці потребують особливих умов виконання соціального замовлення		
		5.1.7.	Створення державних заходів (ярмарок, конференцій, конкурсів та ін) для соціальних підприємці		
		5.1.8.	<i>(місце для ваших доповнень)</i>		

6. ДОСТУП ДО ЗНАНЬ ТА НАВИЧОК					
6.1.	Забезпечення соціальним підприємцям в Україні на державному рівні доступу до специфічних знань та навичок	6.1.1.	Зокрема має бути державна інституція, відповідальна за надання бізнес консультацій соціальним підприємцям		
		6.1.2.	Зокрема мають бути спеціальні освітні державні програми неформальної освіти для соціальних підприємців та осіб які планують стати соціальними підприємцями		
		6.1.3.	Зокрема мають бути спеціальні заходи (форуми/конференції) профінансовані на державному рівні, на яких би соціальні підприємці країни могли б навчатися та обмінюватись досвідом		
		6.1.4	Підготовка кадрів та спеціалістів-консультантів для соціальних підприємців за державний кошт		
		6.1.6.	<i>(місце для ваших доповнень)</i>		

7. ВИМІРЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ВПЛИВУ ТА ЗВІТУВАННЯ					
7.1.	Затвердження процедури публічного звітування про соціальний вплив для соціальних підприємств	7.1.1.	Соціальне звітування має бути обов'язковим для всіх соціальних підприємств і це має бути закріплено на державному рівні. Всі соціальні підприємства мають звітувати про свою діяльність та показники соціального впливу в спеціальний державний орган		
		7.1.2.	Має бути створено окремий аналітичний центр, який займався б вимірюванням соціального впливу і в тому числі соціального впливу СП +оцінкою соціальної звітності		
		7.1.3.	Має бути створено окремий підрозділ у вже існуючих державних аналітичних центрах, що займався б вимірюванням соціального впливу СП та оцінкою соціальної звітності		
		7.1.4.	(Альтернатива п. 7.1.1.) Соціальне звітування має носити добровільний характер. Профільна державна інституція, відповідальна за розвиток соціального підприємництва, має робити щорічні зрізи розвитку соціального підприємства та вимірювати соціальний вплив непрямими методами (ведення неформального реєстру в ручному режимі, обдзвон тощо)		

Закінчення додатка Д

		7.1.5.	(Альтернатива п. 7.1.1., 7.1.4) На рівні центральних органів влади мають бути опубліковані рекомендації щодо вимірювання соціального впливу та звітування соціальними підприємствами. Користувачами можуть бути в першу чергу органи місцевого самоврядування, які ініціюють створення локальних програм підтримки соціального підприємництва, в другу чергу самі соціальні підприємці		
		7.1.6.	Показники соціального впливу можуть бути використані як зниження податків, або обмінені на інші державні пільги		
		7.1.7.	<i>(місце для ваших доповнень)</i>		
8. ІНШІ ЦІЛІ					
8.1.	Синхронізація українського законодавства з європейським. Розбудова міжнародних партнерств на державному рівні.	8.1.1.	Синхронізація українського законодавства з європейським		
		8.1.2.	Міжнародне співробітництва на рівнів держав для розвитку соціального підприємництва		
		8.1.3.	Створення міжнародних фінансових програм технічної підтримки розвитку соціального підприємництва		
		8.1.4	Популяризація українських соціальних підприємств закордоном – участь у конференціях, прес-тури (за державний кошт)		
		8.1.4.	<i>(місце для ваших доповнень)</i>		

Друга частина опитувальної анкети

Таблиця Е.1

Позиція експерта щодо змін, які необхідно ввести в нормативних документах на центральному рівні

#	Поняття	Чи варто закріпити поняття в нормативній базі? (так/ні/ утримався)
1	Ввести поняття «соціальне підприємництво» у нормативне поле	
2	Ввести поняття «соціальне підприємство» у нормативне поле	
3	Ввести поняття «соціальна мета» у законодавче поле	
4	Ввести поняття «соціальна проблема» та їх перелік у законодавче поле	
5	Встановити критерії та механіку, як соціальні підприємства працюють в Україні	
6	Встановити спеціальні правила розподілу прибутку/доходу соціального підприємства	
7	Встановити можливі форми реєстрації соціальних підприємств	

Закінчення додатка Е

8	Встановити можливі напрямки діяльності соціальних підприємств	
9	Визначити перелік вразливих категорій населення, для вирішення соціальних проблем яких здійснюється соціальне підприємництво	
10	Визначити способи здійснення соціального підприємництва	
11	Визначити, хто не є соціальним підприємцем	
12	Створити окремий офіційний статус «соціальний підприємець», який підтверджується наявністю в відповідному реєстрі	
13	Сформувати механізм та процедуру присвоєння/втрати статусу «соціального підприємства»	
14	Визначити механіку подачі соціального звіту	
15	Запровадити відкритість інформації та публічну фінансову та соціальну звітність соціальних підприємств	

За [38]

Зведена матриця з відповідями експертів на першу частину опитувальної анкети

Таблиця Ж.1

Результат першої частини опитування експертної групи

#	##	РЕЗУЛЬТАТИ				ПОЗИЦІЇ ОКРЕМИХ ЕКСПЕРТІВ											
		так	ні	утр.	в. с.	1	2	3	4	5	6	7, 8, 9	10	11, 12	13	14	15
1. ЗАКОНОДАВЧЕ ВИЗНАННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ																	
1.1	1.1.1.	12	-	-	-	так	так	так	так	так	так	так	так	так	так	так	так
	1.1.2.	12	-	-	-	так	так	так	так	так	так	так	так	так	так	так	так
	1.1.3.	11	-	-	1	так	так	так	так	так	так	так	так	в. с.	так	так	так
1.2	1.2.1.	12	-	-	-	так	так	так	так	так	так	так	так	так	так	так	так
	1.2.2.	11	-	1	-	так	так	так	так	так	так	так	так	так	так	так	утр.
	1.2.3.	11	-	1	-	так	так	так	так	так	так	так	так	так	так	так	утр.
1.3	1.3.1.	4	2	3	3	в. с.	в. с.	в. с.	ні	так	утр.	ні	так	так	так	утр.	утр.
	1.3.2.	8	3	1	-	так	так	так	так	так	так	ні	ні	так	ні	так	утр.
1.4	1.4.1.	1	8	3	-	ні	ні	ні	ні	ні	утр.	ні	так	утр.	утр.	ні	ні
1.5	1.5.1.	8	2	-	2	в. с.	так	так	так	ні	так	в. с.	ні	так	так	так	так
	1.5.2.	7	3	-	2	в. с.	ні	так	так	ні	так	в. с.	ні	так	так	так	так
	1.5.3.	7	2	1	2	в. с.	так	так	утр.	ні	так	в. с.	ні	так	так	так	так
	1.5.4.	4	2	1	5	в. с.	в. с.	так	утр.	ні	так	в. с.	ні	в. с.	в. с.	так	так

Продовження додатка Ж

2. ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ																		
2.1	2.1.1.	7	3	-	2	в. с.	так	ні	так	так	так	так	в. с.	ні	так	ні	так	
	2.1.2.	8	1	-	3	в. с.	в. с.	ні	так	так	так	так	в. с.	так	так	так	так	
	2.1.3.	6	3	1	2	в. с.	ні	ні	утр.	так	так	так	в. с.	так	так	ні	так	
	2.1.4.	3	3	3	3	в. с.	в. с.	ні	утр.	утр.	так	ні	в. с.	ні	утр.	так	так	
	2.1.5.	7	-	2	3	в. с.	в. с.	утр.	так	так	так	так	в. с.	так	утр.	так	так	
	2.1.6.	1	6	3	2	в. с.	ні	ні	ні	ні	утр.	ні	в. с.	так	ні	утр.	утр.	
3. КУЛЬТУРА СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА																		
3.1	3.1.1.	11	-	1	-	так	так	так	так	так	так	утр.	так	так	так	так	так	
	3.1.2.	12	-	-	-	так	так	так	так	так	так	так	так	так	так	так	так	
	3.1.3.	10	-	1	1	в. с.	так	так	утр.	так	так	так	так	так	так	так	так	
	3.1.4.	10	1	1	-	так	так	так	так	ні	так	утр.	так	так	так	так	так	
	3.1.5.	5	3	2	2	в. с.	так	ні	утр.	так	так	утр.	так	ні	так	ні	так	
	3.1.6.	10	-	-	2	так	так	в. с.	так	так	так	так	так	в. с.	так	так	так	
	3.1.7.	6	1	1	4	в. с.	так	в. с.	утр.	в. с.	так	в. с.	так	ні	так	так	так	
	3.1.8.	9	1	1	1	так	так	в. с.	ні	так	так	так	так	так	так	так	утр.	
4. ДОСТУП ДО ФІНАНСУВАННЯ ТА ІНШИХ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ																		
4.1	4.1.1.	2	7	1	2	в. с.	в. с.	ні	ні	ні	ні	ні	ні	ні	так	утр.	так	ні
	4.1.2.	2	3	3	4	в. с.	в. с.	ні	утр.	в. с.	ні	так	в. с.	утр.	утр.	так	ні	
	4.1.3.	9	1	1	1	в. с.	так	так	так	так	так	ні	так	так	так	так	утр.	
	4.1.4.	8	1	2	1	в. с.	так	так	ні	так	так	так	так	так	так	утр.	утр.	
	4.1.5.	7	2	2	1	в. с.	так	ні	ні	утр.	так	так	так	так	так	так	утр.	
	4.1.6.	10	1	1	-	так	так	так	ні	так	так	так	так	так	так	так	утр.	
	4.1.7.	7	-	3	2	в. с.	так	в. с.	утр.	так	утр.	так	так	так	так	так	утр.	
	4.1.8.	9	-	3	-	так	так	так	так	так	так	утр.	так	так	так	так	утр.	

Закінчення додатка Ж

5. ДОСТУП ДО РИНКІВ																	
5.1	5.1.1.	5	2	-	5	в. с.	в. с.	в. с.	ні	так	в. с.	ні	так	так	в. с.	так	так
	5.1.2.	1	11	-	-	ні	ні	ні	ні	ні	ні	ні	ні	ні	ні	так	ні
	5.1.3.	1	11	-	-	ні	ні	ні	ні	ні	ні	ні	ні	ні	ні	так	ні
	5.1.4.	3	5	3	1	ні	ні	так	утр.	ні	так	ні	так	ні	в. с.	так	утр.
	5.1.5.	11	1	-	-	так	так	так	ні	так	так	так	так	так	так	так	так
	5.1.6.	2	10	-	-	ні	ні	ні	ні	ні	так	ні	ні	ні	ні	так	ні
	5.1.7.	7	2	3	-	так	так	ні	утр.	утр.	так	так	так	утр.	так	так	ні
6. ДОСТУП ДО ЗНАНЬ ТА НАВИЧОК																	
6.1	6.1.1.	5	4	-	3	в. с.	в. с.	ні	ні	так	так	так	так	так	в. с.	ні	ні
	6.1.2.	7	3	-	2	в. с.	так	ні	ні	так	так	так	так	так	так	так	ні
	6.1.3.	9	2	1	-	так	так	ні	ні	так	так	так	так	так	так	так	утр.
	6.1.4.	7	3	2	-	так	так	ні	ні	так	так	утр.	так	так	так	утр.	ні
7. ВИМІРЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ВПЛИВУ ТА ЗВІТУВАННЯ																	
7.1	7.1.1.	3	7	-	2	в. с.	в. с.	ні	ні	так	ні	ні	так	так	ні	ні	ні
	7.1.2.	5	2	2	3	в. с.	в. с.	так	ні	так	утр.	ні	так	так	в. с.	так	утр.
	7.1.3.	4	2	3	3	в. с.	в. с.	ні	утр.	так	утр.	так	так	так	в. с.	ні	утр.
	7.1.4.	1	6	2	3	в. с.	в. с.	ні	ні	ні	утр.	утр.	ні	ні	в. с.	ні	так
	7.1.5.	7	5	-	-	так	так	ні	так	ні	так	так	ні	ні	так	так	ні
	7.1.6.	1	4	-	7	в. с.	ні	в. с.	ні	в. с.	в. с.	в. с.	ні	в. с.	в. с.	так	ні
8. ІНШІ ЦІЛІ																	
8.1	8.1.1.	6	1	2	3	так	так	так	так	в. с.	утр.	ні	в. с.	в. с.	так	утр.	так
	8.1.2.	9	-	3	-	так	так	так	утр.	так	так	утр.	так	так	так	так	утр.
	8.1.3.	8	1	2	1	так	так	так	утр.	ні	в. с.	утр.	так	так	так	так	так
	8.1.4.	9	2	1	-	так	так	так	утр.	ні	так	так	так	так	так	так	ні

Матриця з відповідями експертів на другу частину опитувальної анкети

Таблиця 3.1

Результат другої частини опитування експертної групи

#	Поняття	1	2	3	4	5	6	7, 8, 9	10	11, 12	13	14	15	так	утр.	ні	Важко сказати
1	Ввести поняття «соціальне підприємство» у нормативне поле	так	н. г.	так	так	утр.	так	так	так	так	так	так	так	13	1	0	-
2	Ввести поняття «соціальне підприємство» у нормативне поле	так	н. г.	так	так	утр.	так	ні	так	так	так	так	ні	9	1	4	-
3	Ввести поняття «соціальна мета» у законодавче поле	так	н. г.	так	утр.	утр.	утр.	ні	утр.	так	так	ні	ні	5	4	5	-
4	Ввести поняття «соціальна проблема» та їх перелік у законодавче поле	так	н. г.	в.с.	утр.	утр.	утр.	ні	ні	так	в.с.	в.с.	ні	3	3	5	3

Продовження додатка 3

5	Встановити критерії та механіку, як соціальні підприємства працюють в Україні	так	н. г.	ні	так	утр.	утр.	ні	так	так	так	так	ні	7	2	5	-
6	Встановити спеціальні правила розподілу прибутку/доходу соціального підприємства	так	н. г.	так	так	утр.	ні	так	так	утр.	н. г.	ні	так	7	4	2	-
7	Встановити можливі форми реєстрації соціальних підприємств	так	н. г.	в. с.	утр.	утр.	так	ні	так	так	в. с.	в. с.	ні	5	2	4	3
8	Ввести поняття «соціальне підприємництво» у нормативне поле	так	н. г.	ні	утр.	утр.	так	ні	ні	так	ні	ні	ні	4	2	8	-
9	Ввести поняття «соціальне підприємство» у нормативне поле	так	н. г.	ні	утр.	утр.	так	ні	так	ні	ні	так	ні	4	2	8	-
10	Ввести поняття «соціальна мета» у законодавче поле	так	н. г.	ні	утр.	утр.	так	ні	утр.	ні	ні	ні	ні	2	3	9	-

Закінчення додатка 3

11	Ввести поняття «соціальна проблема» та їх перелік у законодавче поле	так	н. г.	ні	утр.	утр.	ні	ні	утр.	ні	ні	ні	ні	1	3	10	-
12	Встановити критерії та механіку, як соціальні підприємства працюють в Україні	так	н. г.	ні	ні	утр.	так	ні	ні	так	ні	утр.	ні	4	2	8	-
13	Встановити спеціальні правила розподілу прибутку/доходу соціального підприємства	так	н. г.	так	нім	утр.	утр.	ні	так	так	в. с.	утр.	ні	5	3	5	1
14	Встановити можливі форми реєстрації соціальних підприємств	так	н. г.	так	так	утр.	ні	ні	так	так	н. г.	так	ні	7	1	5	-
15	Ввести поняття «соціальне підприємництво» у нормативне поле	так	н. г.	ні	утр.	утр.	ні	так	так	так	н. г.	так	ні	8	2	3	-